

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

**VPLIV DRUŽBENEGA POLOŽAJA ŽENSK NA RODNOST V
SLOVENIJI**

Ljubljana, april 2008

METKA ŠMIT

IZJAVA

Študentka Metka Šmit izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom doc. dr. Tjaše Redek ter somentorstvom mag. Sonje Šlander Wostner, in da dovolim njegovo objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____

Podpis: _____

KAZALO VSEBINE

1. UVOD.....	1
2. OPREDELITEV RODNOSTI.....	2
2.1. Dejavniki rodnosti	2
2.1.1. Neposredni dejavniki rodnosti.....	3
2.1.2. Posredni dejavniki rodnosti	4
3. UPADANJE RODNOSTI	6
3.1. Problematika nizke rodnosti v Sloveniji	6
3.1.2. Vzroki za nizko rodnost	10
4. DRUŽBENI POLOŽAJ IN VLOGA ŽENSK	12
4.1. Materinstvo ali delo.....	13
4.2. Izobrazbena raven žensk	14
4.3. Ženske na trgu dela.....	15
4.3.1. Spolna segregacija.....	18
4.3.2. Razlike v plačah	21
4.3.3. Brezposelnost žensk	22
4.4. Delitev dela med spoloma v družini.....	25
5. USKLAJEVANJE POKLICNIH IN DRUŽINSKIH OBVEZNOSTI.....	26
5.1. Varstvo zaposlenih nosečnic in mater z majhnimi otroki	29
5.2. Starševski dopust.....	29
5.2.1. Porodniški dopust in dopust za nego in varstvo otroka.....	29
5.2.2. Očetovski dopust	32
5.2.3. Posvojiteljski dopust.....	32
5.3. Delovni čas in fleksibilnost zaposlovanja	33
5.4. Varstvo otrok.....	34
5.4.1. Vrtci.....	35
5.4.2. Neformalna varstva otrok.....	35
6. SKLEP	36
LITERATURA.....	38
VIRI.....	39

KAZALO SLIK IN TABEL

SLIKE

Slika 1: Celotna stopnja rodnosti, Slovenija, 1955 - 2006.....	7
Slika 2: Starostno-specifične stopnje splošne rodnosti, Slovenija; 1960, 1985, 2002, 2006.....	9
Slika 3: Živorojeni po vrstnem redu rojstva, Slovenija, 1972 - 2006.	9
Slika 4: Struktura brezposelnih žensk po času trajanja brezposelnosti, v Sloveniji, maj 2007.....	24
Slika 5: Struktura brezposelnih žensk po stopnjah izobrazbe v Sloveniji, maj 2007.	25

TABELE

Tabela 1: Živorojeni otroci v Sloveniji, 1976 - 2006.....	8
Tabela 2: Delež žensk med prebivalstvom, starejšim od 15 let, po izobrazbenih skupinah, Slovenija, popisi prebivalstva 1961 - 2002.....	14
Tabela 3: Stopnja zaposlenosti po starostnih skupinah, 2.četrletje od leta 1996 - 2005, v Sloveniji.	16
Tabela 4: Delež zaposlenih za določen čas kot % vseh zaposlenih po starostnih skupinah in po spolu v 2. četrletju 2004, v Sloveniji.	17
Tabela 5: Končno potomstvo po glavnih poklicnih skupinah žensk, Slovenija, generacije 1947 - 1966.	20
Tabela 6: Registrirana brezposelnost, Slovenija, 1987 - 1995.....	23
Tabela 7: Število ur, porabljenih za gospodinjska opravila in za otroke po spolu, v Sloveniji.	26
Tabela 8: Primerjava povprečnega porodniškega nadomestila in povprečne plače, v Sloveniji, 1981 - 1995.	31

1. UVOD

Stopnja rodnosti se povsod po svetu znižuje. V Evropi je že tako nizka, da obnavljanje prebivalstva po naravni poti ni več zagotovljeno. Nizka rodnost povzroča krčenje mladega prebivalstva in posledično povečevanje starega prebivalstva, kar pomeni velik izziv za sisteme socialne varnosti, prihodnjo konkurenčnost gospodarstva, zaposlenost in rast produktivnosti.

Potek spreminjanja ravni rodnosti v Sloveniji sledi podobnim družbenim trendom kot so jih doživele druge evropske in industrijske države z nizko rodnostjo. Upadanje rodnosti pod nivo enostavnega obnavljanja prebivalstva je tesno povezano s spremenjenim načinom življenja ljudi; s spremenjeno organizacijo življenja v družini, s spremenjeno družbeno vlogo ženske in s spremenjenim odnosom do otrok in načrtovanja družine.

Vloga ženske dobiva v modernem času nove razsežnosti. Ženska ni več le žena, mati in gospodinja, temveč tudi aktivna oseba na ekonomskem, družbenem in političnem področju. Njeno delovanje je vedno bolj javno in vidno. Vendar pa se ženske na svoji poti še vedno soočajo z zakoreninjenimi stereotipi in tradicionalnimi prepričanji. Ženske morajo tako na poklicnem področju vložiti veliko truda, nenehnega dokazovanja in časa, da lahko presežejo tradicionalne stereotipe. Po drugi strani pa so soočene tudi z družinskimi obveznostmi in pričakovanji ter z dejstvom, da jim preostane manj časa za rojevanje otrok. Čeprav je materinstvo še vedno njihova najpomembnejša naloga in odgovornost, je odločitev za materinstvo zdaj temeljito preiščljena, hkrati pa se ženske zdaj najpogosteje odločajo za odloženo materinstvo.

Namen mojega diplomskega dela je predstavitev in analiza družbenega položaja žensk v Sloveniji s statističnimi podatki. Hkrati sem želela ugotoviti, kakšen vpliv ima ta položaj na potencialno materinstvo oziroma na rodnost.

Diplomsko delo začnjam s teoretično opredelitvijo pojma rodnosti. Sem spada tudi predstavitev dejavnikov rodnosti in njihov pomen.

Sledi poglavje, ki je namenjeno opisu razvoja in značilnosti upadanja rodnosti. Pri tem poglavju se osredotočam na problematiko nizke rodnosti v Sloveniji. Na koncu poglavja so predstavljeni še vzroki upadanja in zadrževanja rodnosti pod ravnjo enostavnega obnavljanja prebivalstva.

Osrednji del diplomskega dela je razdeljen na dva segmenta: v prvem je predstavljen in analiziran družbeni položaj žensk v Sloveniji - dilema med materinstvom in kariero, izobraženost žensk, stopnja zaposlenosti, neenakomerna porazdelitev žensk in moških v poklicih in dejavnostih na trgu delovne sile, primerjava plač med spoloma, stopnja brezposelnosti, delitev dela med spoloma v družini. Drugi del pa se ukvarja z ugotavljanjem, kako ti dejavniki dejansko vplivajo na potencialno materinstvo žensk in posledično tudi na rodnost v Sloveniji.

V petem poglavju se posvečam usklajevanju poklicnih in družinskih obveznosti - kaj omogoča zaposlenim staršem slovenska zakonodaja in s kakšnimi problemi se danes srečujejo starši pri usklajevanju teh dveh sfer. V tem delu je tudi nekaj predlogov, ki bi morda lahko izboljšali usklajevanje obeh sfer.

V zadnjem - šestem poglavju – povzemam glavne ugotovitve in zaključujem s kratkim vpogledom v obravnavano tematiko.

2. OPREDELITEV RODNOSTI

Rodnost je pojav, katerega raven se skozi različna zgodovinska obdobja bolj ali manj intenzivno spreminja. Največje spremembe se dogajajo v zadnjih 200 letih, saj se rodnost znižuje. Zniževanje rodnosti se je v različnih državah začelo ob različnem času in je tudi različno dolgo trajalo oziroma še traja (Šircelj, 2006, str. 30).

Rodnost oziroma fertilitet je demografski pojav, ki ga dobimo tako, da povežemo število rojstev v nekem prebivalstvu s celotnim številom tega prebivalstva ali z njegovimi posameznimi deli. Na takšen način je rodnost opredeljena kot pozitivna sestavina naravnega obnavljanja prebivalstva. Naravna reprodukcija prebivalstva je pogojena z rojevanjem otrok, ki mora potekati na določeni ravni, sicer je reprodukcija človeške populacije motena. Poleg rodnosti se pogosto uporablja tudi pojem nataliteta, ki pa primerja število živorojenih otrok¹ s celotnim prebivalstvom (Malačič, 2006, str. 77).

Demografska analiza rodnosti razlikuje več vrst rodnosti (Malačič, 2006, str. 7 - 78):

- efektivna rodnost upošteva le živorojene otroke, celotna rodnost pa živorojene in mrtvorojene otroke²;
- zakonska rodnost upošteva otroke, ki so se rodili parom znotraj zakonske skupnosti, nezakonska rodnost pa upošteva otroke, ki so se rodili parom izven zakonske skupnosti;
- načrtovana rodnost prevladuje v razvitih državah, kjer se ljudje zavestno odločajo o številu otrok, kdaj in kakšni bodo presledki med rojstvi; z uporabo tradicionalnih ali sodobnih kontracepcijskih sredstev. Nenačrtovana rodnost pa je še vedno prisotna v nerazvitih državah.

2.1. Dejavniki rodnosti

Rodnost je v osnovi družbeno preoblikovan biološki proces, kar pomeni, da na raven rodnosti vplivajo tako biološki kot tudi družbeni dejavniki (Šircelj, 2006, str. 36). Tako jo opredeljuje tudi R. Petrović (Černič Istenič, 1994, str. 53), ki pravi, da je najpomembnejša lastnost

¹ Živorojeni otrok je otrok, ki po porodu (ne glede na trajanje nosečnosti) kaže kakršnekoli znake življenja npr. dihanje, bitje srca ali pa le trzanje mišic (Malačič, 2006, str. 7).

² Mrtvorojen otrok je otrok, ki po porodu ne kaže znakov življenja, pri čemer pa mora nosečnost trajati več kot 28 tednov (Malačič, 2006, str. 7).

reprodukcije enotnost biološkega in družbenega, zgodovinskost, v smeri spoznavanja, modificiranja, kontroliranja in omejevanja bioloških pogojenosti - korekcije biološkega v tisti meri, ki se na dani stopnji družbe lahko obvlada in v tisti smeri, ki jo družba ocenjuje kot zaželeno.

Dejavniki rodnosti se spreminjajo počasi, vzporedno z gospodarskim in socialnim razvojem družbe. Med seboj se ločijo tako po pomembnosti kot po načinu delovanja, zato koncept determinacije rodnosti razlikuje med neposrednimi in posrednimi dejavniki rodnosti. Neposredni dejavniki rodnosti so površinski izraz zapletenega in med seboj na različne načine povezanega delovanja posrednih dejavnikov. Posredni dejavniki pa delujejo preko neposrednih dejavnikov rodnosti (Šircelj, 2006, str. 36).

2.1.1. Neposredni dejavniki rodnosti

K. Davis in J. Blake sta neposredne dejavnike rodnosti klasificirala v tri skupine: dejavniki, ki vplivajo na vzpostavitev spolnih odnosov, dejavniki zanositve ter dejavniki nosečnosti in poroda. Natančneje so prikazani v shemi, ki sta jo oblikovala omenjena avtorja (Šircelj, 2006, str. 36 - 37):

- I. *Dejavniki, ki vplivajo na spolne odnose.*
 - A. Nastajanje in razpadanje spolnih skupnosti v rodnem obdobju.
 1. Starost pri vstopu v spolne skupnosti.
 2. Stalni celibat: delež žensk, ki niso imele nikoli spolnih odnosov.
 3. Obseg reproduktivnega obdobja, preživetega po skupnostih ali med njimi:
 - a) ko se skupnosti razbijejo zaradi razveze, ločitve ali zapustitve,
 - b) ko se skupnosti razbijejo zaradi smrti moža.
 - B. Spolni odnosi znotraj skupnosti:
 1. prostovoljna vzdržnost,
 2. neprostovoljna vzdržnost (impotentnost, bolezen, neprostovoljna začasna ločitev),
 3. pogostost spolnih odnosov (brez obdobjev vzdržnosti).
- II. *Dejavniki, ki vplivajo na zanositev.*
 - A. Plodnost ali neplodnost zaradi neprostovoljnih vzrokov.
 - B. Uporaba ali neuporaba kontracepcije:
 1. mehaničnih in kemičnih sredstev,
 2. drugih sredstev.
 - C. Plodnost ali neplodnost zaradi prostovoljnih vzrokov (sterilizacija ipd.).
- III. *Dejavniki, ki vplivajo na nosečnost in porod.*
 - A. Smrt plodu zaradi neprostovoljnih vzrokov.
 - B. Smrt plodu zaradi prostovoljnih vzrokov.

Neposredni dejavniki rodnosti delujejo povezano. Kombinacije med njimi in pomembnost posameznega dejavnika so v različnih družbah in obdobjih različne, kar vpliva na to, da se raven rodnosti spreminja tako v času kot v prostoru. V nadaljevanju bom natančneje pojasnila (Šircelj, 2006, str. 37) shemo neposrednih dejavnikov rodnosti.

Prva skupina neposrednih dejavnikov rodnosti vpliva na pogostost in trajanje spolnih skupnosti. V preteklosti so se te začele s sklenitvijo zakonske zveze, odločujoča pa je bila povprečna starost ob poroki - nizka starost je bila povezana z visoko rodnostjo, visoka starost pa z nizko rodnostjo. V moderni dobi - ko na rodnost močnejše vplivajo nebiološki dejavniki kot pa biološki - je povprečna starost ob poroki manj pomembna.

Celibat, razpad zakonske zveze in njeno ponovno sklepanje vplivajo na raven rodnosti glede na razširjenost. V preteklosti je bil celibat³ (poleg povprečne starosti ob poroki) najpomembnejši dejavnik razlik rodnosti v Sloveniji, danes pa je njegov vpliv vse manjši, saj se vse več otrok rodi neporočenim materam.

Vzdržnost in pogostnost spolnih odnosov znotraj skupnosti lahko povečata verjetnost zanositve. V prejšnjem stoletju je predvsem neprostovoljna vzdržnost (podobno kot celibat) zaradičasne odsotnosti vplivala na raven rodnosti v Sloveniji.

V drugi skupini neposrednih dejavnikov rodnosti, ki vplivajo na zanositev, ločimo plodnost oziroma neplodnost ter kontracepcijska sredstva. Plodnost in neplodnost sta pogojena biološko, medtem ko so kontracepcijska sredstva namenjena preprečevanju rojstev.

V zadnjo skupino neposrednih dejavnikov rodnosti sodijo dejavniki, ki vplivajo na nosečnost in porod. Razdelimo jih na dejavnike, ki izzovejo prekinitev nosečnosti neodvisno od materine odločitve in na tiste, ki so zavestna odločitev matere (namerni splav).

2.1.2. Posredni dejavniki rodnosti

Posredni dejavniki rodnosti delujejo preko neposrednih dejavnikov in tako oblikujejo rodnost prebivalstva. V literaturi je mogoče zaslediti različne klasifikacije posrednih dejavnikov rodnosti. Delitev na biološke in družbene dejavnike rodnosti je najbolj splošna. Najpogostejša delitev upošteva biološke, psihološke in družbenoekonomske dejavnike. Tretji vidik pa razlikuje objektivne in subjektivne dejavnike. V nadaljevanju bom predstavila (Malačič, 2006, str. 108 - 109) biološke, ekonomske, družbene, kulturne, antropološke in psihološke dejavnike.

Biološki dejavniki. Reprodukcijska prebivalstva kot osnova biološkega procesa je v modernih družbah bistveno družbeno preoblikovana. Med te dejavnike uvrščamo zgornjo in spodnjo

³ Celibat ali samskost označuje dejstvo, da oseba do trenutka opazovanja še ni sklenila prve zakonske zveze. Če je opazovana oseba stara 50 let ali več in v svojem življenju ni bila nikdar poročena, govorimo o stalnem celibatu oziroma samskosti (Šircelj, 2006, str. 17).

starostno mejo plodnosti, pogostost začasne in trajne sterilnosti, sterilnost po porodu itd. Zaradi hitrega razvoja znanosti in tehnologije je vloga bioloških dejavnikov močno zamegljena. V tradicionalnih družbah, ko ljudje še niso poznali in uporabljali kontracepcijskih sredstev, je bilo delovanje le-teh precej bolj jasno.

Ekonomski dejavniki. Ekonomski dejavniki rodnosti v sodobnih družbah bistveno vplivajo na reprodukcijo prebivalstva in na oblikovanje nizke ravni rodnosti. Mednje uvrščamo materialno življenjsko raven, način proizvodnje, razdelitve, menjave in potrošnje, zaposlovanje žensk, naraščanje stroškov vzgoje in druge.

Družbeni dejavniki. Družbeni dejavniki so tesno povezani z družbenoekonomskim položajem posameznika, z njegovim poklicem, izobrazbo, življenjem v vaškem oziroma mestnem okolju, položajem žensk v družbi, spremenjeno vlogo družine, lokalne skupnosti in celotno družbo. Spremembe v družbi so zameglile tradicionalne vrednote velikih družin in uveljavile norme nizkega števila otrok v družini. V ospredje se zdaj postavlja posameznik, ki zavestno uravnava rodnostno vedenje.

Kulturni dejavniki. Med kulturne dejavnike, ki so najbolj povezani z motivacijskimi vidiki reproduktivnega vedenja, uvrščamo javno mnenje, moralo, religiozno in etnično pripadnost, raso ter družbene norme in vrednote. Pomen teh dejavnikov za sodobno reprodukcijo se je bistveno zmanjšal.

Antropološki dejavniki. Ti dejavniki so povezani s samim človekom, z njegovo eksistenco, bistvom, smislom in perspektivami. Z njimi se izraža posameznikova pravica o svobodnem odločanju o rojstvih otrok. Rojevanje se je v sodobnih družbah umaknilo iz središča, saj se je čas, ki ga ženska nameni reprodukciji, bistveno skrajšal. Ženska nameni preostali čas svoji karieri, zaposlitvi zunaj doma in raznim drugim aktivnostim. Povečuje se skrb za kvaliteto otrok, hkrati pa naraščajo stroški reje, vzgoje in izobraževanja otrok.

Psihološki dejavniki. Psihološki dejavniki so dobili večji pomen z razvojem psihologije oziroma demografske psihologije. Sestavljeni so iz treh ravni, ki se med seboj prepletajo in povezujejo:

1. osebno-psihološka raven (ta raven pojasnjuje, da se posameznik na reproduktivnem področju tako kot na drugih področjih vsakdanjega življenja obnaša skladno s svojimi stališči, motivi, voljo, pričakovanji, čustvi itd.);
2. raven medosebnih odnosov v majhnih skupinah, družini in lokalnih skupnostih (na tej ravni se osebno-psihološke lastnosti človeka srečujejo z drugimi posamezniki);
3. socialno psihološke ravni (oblikovanje družbenega ozračja, javnega mnenja, družbenih norm in vrednot v družbi kot celoti oziroma na ravni družbenih razredov, etničnih religioznih in drugih skupnosti).

3. UPADANJE RODNOSTI

Stopnja rodnosti se v razvitem svetu intenzivno znižuje. Trend nizke rodnosti je danes prisoten skoraj v vseh evropskih državah, saj ženske v teh državah v povprečju rodijo manj kot dva otroka. V državah EU je bila stopnja rodnosti v letu 2004 najvišja na Irskem (1,99) in v Franciji (1,90), najnižja pa na Češkem (1,23) in Poljskem (1,22) (Rener et al., 2006, str. 41). Rodnost se giblje pod nivojem enostavnega obnavljanja prebivalstva, saj letne vrednosti povprečnega števila živorojenih otrok na eno žensko ne dosega vrednosti 2,08 otroka, ki predstavlja skrajno mejo za enostavno obnavljanje prebivalstva (Černič Istenič, 1994, str. 13).

Hitrost upadanja rojstev se v posameznih evropskih državah močno razlikuje. Rodnost se je najprej začela zniževati v severni in zahodni Evropi, in sicer v zadnjem četrtletju 19. stoletja, šele kasneje pa tudi v južni Evropi. V srednji in vzhodni Evropi je rodnost začela strmo upadati šele v devetdesetih letih. V skandinavskih državah rodnost ponovno narašča, v zahodni Evropi se bistveno ne spreminja, medtem ko se v južni in vzhodni Evropi rodnost še naprej znižuje (Kuhar, Ule, 2003, str. 71).

Stopnja rodnosti v razvitih državah, ki ohranjajo tradicionalne vedenjske vzorce, je bistveno nižja v primerjavi z liberalnimi družbami. Tako imajo nordijske države, države z angleško govorečimi prebivalci ter Francija (te države uvrščamo med socialno liberalne) razmeroma visoke stopnje rodnosti, socialno konservativne države kot npr. južna Evropa ter države z nemško govorečimi prebivalci pa imajo zelo nizko stopnjo rodnosti (Kuhar, Ule, 2003, str. 71).

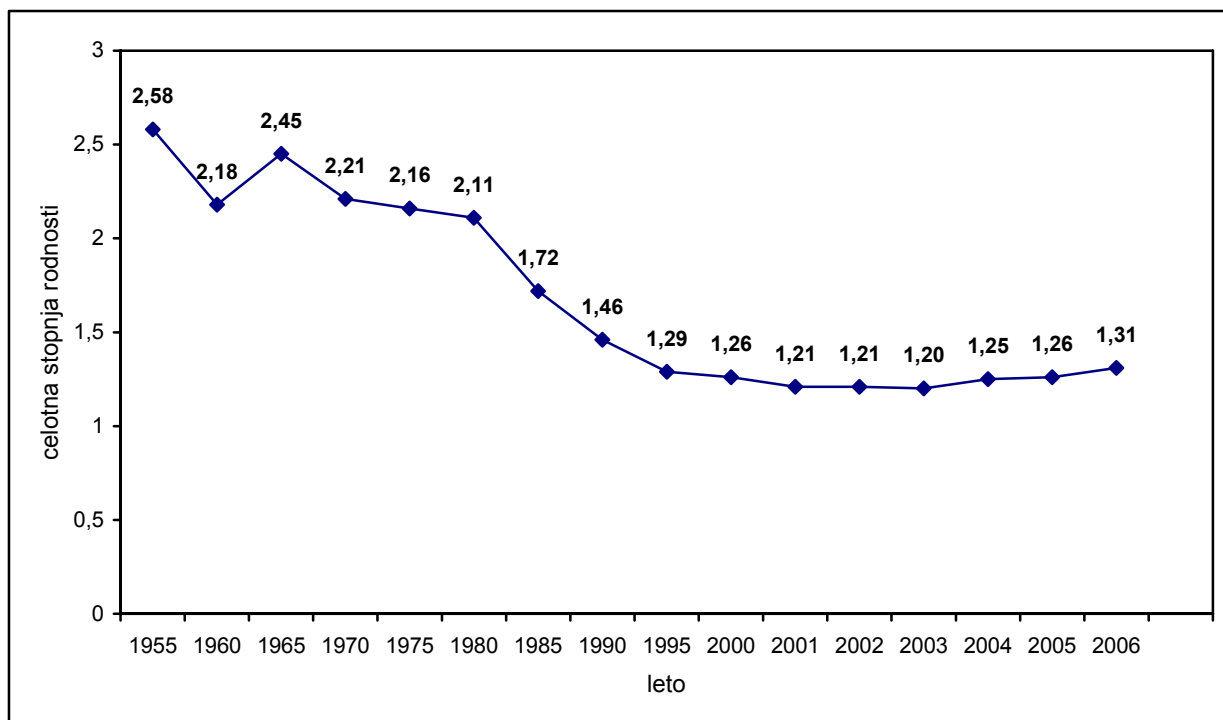
Nizka rodnost ovira obnavljanje prebivalstva po naravni poti, posledično pa se rušijo razmerja med generacijami ter se povečuje delež ostarelih in onemoglih. Neugodna starostna struktura predstavlja oviro za doseganje ekonomske uspešnosti in učinkovitosti, saj morajo te družbe nameniti več sredstev za zdravstveno in pokojninsko zavarovanje, kar posledično pomeni manj razpoložljivih sredstev za nove investicije v gospodarstvo, za financiranje znanosti in šolstva. Prav tako se zmanjšuje tudi priliv mlade delovne sile, kar znižuje nivo dohodka in vpliva na naraščanje produkcijskih stroškov. Nižji nivo dohodka ter naraščanje produkcijskih stroškov pa znižujeta konkurenčno sposobnost domačega gospodarstva (Černič Istenič, 1994, str. 13 - 14).

3.1. Problematika nizke rodnosti v Sloveniji

V Sloveniji je bila rodnost dolgo časa nad ravno rodnosti mnogih evropskih držav. Slovensko prebivalstvo se je zadovoljivo obnavljalo in tako omogočalo ohranjanje obstoječega razmerja med vsemi starostnimi skupinami. Konec 19. stoletja pa je tudi v Sloveniji začela rodnost - kot posledica zavestnega in načrtnega omejevanja rojstev - upadati. Rodnost se je najprej začela zniževati v mestih, v višjih socialnih slojih, med bolj izobraženimi in zaposlenimi ženskami. Kasneje se je trend zniževanja rodnosti razširil po vseh slojih in skupinah (Cukut, 2006, str. 44).

Celotna stopnja rodnosti, ki predstavlja število živorojenih otrok na eno žensko v rodni dobi (15 - 49 let) v koledarskem letu, se znižuje od sredine 60. let, vendar pa je še leta 1980 imela vrednost 2,1. Po tem obdobju pa se je rodnost začela intenzivno zniževati (glej Sliko 1). Sedanja stopnja rodnosti zagotavlja le še približno 60 % ravni, ki zadostuje za enostavno obnavljanje prebivalstva (Rojeni, 2005, str. 1).

Slika 1: Celotna stopnja rodnosti, Slovenija, 1955 - 2006

Vira: Rener et al., 2006, str. 42; Žnidaršič, 2007, str. 1.

V letu 2004 je bila Slovenija glede višine rodnosti že na dnu evropske lestvice, vzporedno s Češko, Latvijo, Poljsko, Slovaško, Bosno in Hercegovino, Moldavijo ter Ukrajino (Osnovni demografski kazalniki rodnosti, evropske države, 2004). Po letu 2003, ko se je v Sloveniji rodilo najmanj živorojenih otrok doslej, rodnost stagnira na zelo nizki ravni oziroma se rahlo povečuje (glej Sliko 1). Na tisoč prebivalcev se je tako v letu 2006 v povprečju rodilo 9,4 otroka, leto prej pa le 9,1 otroka (glej Tabelo 1 na str. 8).

Nizke vrednosti celotne stopnje rodnosti so deloma posledica poviševanja starosti žensk ob rojstvu prvega in naslednjih otrok. Tabela 1 (str. 8) prikazuje, da povprečna starost matere ob prvem otroku iz leta v leto narašča. Pred tridesetimi leti je ženska v Sloveniji prvega otroka rodila v povprečni starosti 22,7 let, v letu 2006 pa je bila ženska ob rojstvu prvega otroka v povprečju stara že 28 let. Seveda se skladno s tem zvišuje tudi starost mater pri vseh rojstvih. Povprečna starost matere ob rojstvu vseh otrok je v letu 2006 znašala 29,7 let in je bila za 1,7 leta višja od povprečne starosti matere, ki je rodila prvič. Na povišanje starosti vpliva odlaganje rojstev na poznejša leta zaradi podaljševanja izobraževanja, kariere in stanovanjskega problema. Privlačnost poznega materinstva pa je prav tako posledica tega, da je ženskam zelo pomembno,

da imajo zagotovljene dobre objektivne pogoje za usklajevanje dela in družine ter enakomernejšo delitev gospodinjskega dela s partnerjem (Rener et al., 2006, str. 75).

Tabela 1: Živorojeni otroci v Sloveniji, 1976 - 2006

Leto	1976	1986	1996	2005	2006
Živorojeni na 1000 prebivalcev	16,8	12,9	9,5	9,1	9,4
Povprečna starost matere ob otrokovem rojstvu					
-vseh otrok	25,4	25,6	27,4	29,4	29,7
-prvega otroka	22,7	23,3	25,3	27,8	28,0
Živorojeni zunaj zakonske zveze (%)	10,5	19,7	31,8	46,7	47,2

Vir: Žnidaršič, 2007, str. 1 - 2.

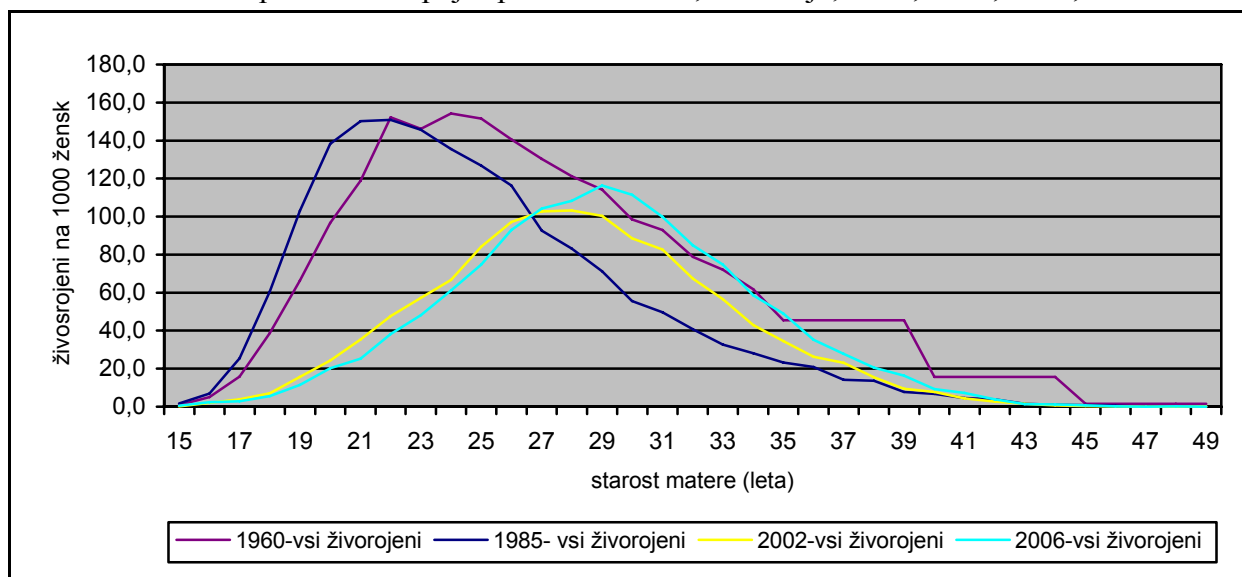
Starostno-specifične stopnje⁴ splošne rodnosti kažejo intenzivnost rojevanja žensk v posameznih starostnih skupinah. Rodnost žensk se je znižala v vseh starostnih skupinah, najbolj intenzivno pa se je od leta 1953 znižala v nekoč najbolj rodni skupini mater med 20. in 24. letom. Leta 1985 je v tej starostni skupini 1000 mater v povprečju rodilo 144 otrok (glej Sliko 2 na str. 9), v letu 2002 pa le še 46 otrok. V zadnjih letih največ otrok rodijo matere v starostni skupini 25 - 29 let (približno 100), povišuje pa se tudi rodnost žensk v starosti 30 - 34 let. Žensk, ki so v letu 2006 rodile prvič in so bile mlajše od 25 let je bilo le še 23,9 %, medtem ko je bilo tistih, ki so bile starejše od 35 let že 6,1 % (Žnidaršič, 2007, str. 1).

Prelaganje rojstev v višjo starost ima tudi negativne posledice, ki vplivajo na prihodnjo raven rodnosti. Z višanjem starosti žensk se zmanjšuje verjetnost zanositve, povečuje se možnost spontanih splavov in nepravilnosti plodu (tako kljub napredku medicine ženske ostanejo brez otrok), posledično pa se zmanjša število rojstev. Vendar ti podatki niso popolnoma določljivi in natančni, saj se nekatere ženske zavestno in po lastni volji⁵ odločijo za življenje brez otrok, zaradi česar ne moremo natančno določiti, koliko žensk brez otrok je posledica zavestne odločitve in koliko je takih žensk, ki zaradi zdravstvenih težav ne morejo imeti otrok (Šircelj, 2006, str. 121).

⁴ Starostno-specifična stopnja splošne rodnosti je razmerje med številom živorojenih otrok, rojenim ženskam določene starosti in številom vseh žensk te starosti, izraženo na 1000 žensk (Šircelj, 2006, str. 23).

⁵ Strategije žensk, ki se ne odločijo za materinstvo so lahko zelo različne: nekatere ženske želijo imeti otroke, pa se kasneje za njih ne odločijo; nekatere pa v določenem obdobju ne želijo imeti otrok, pa se zanje kasneje le odločijo (Švab, 2001, str. 104).

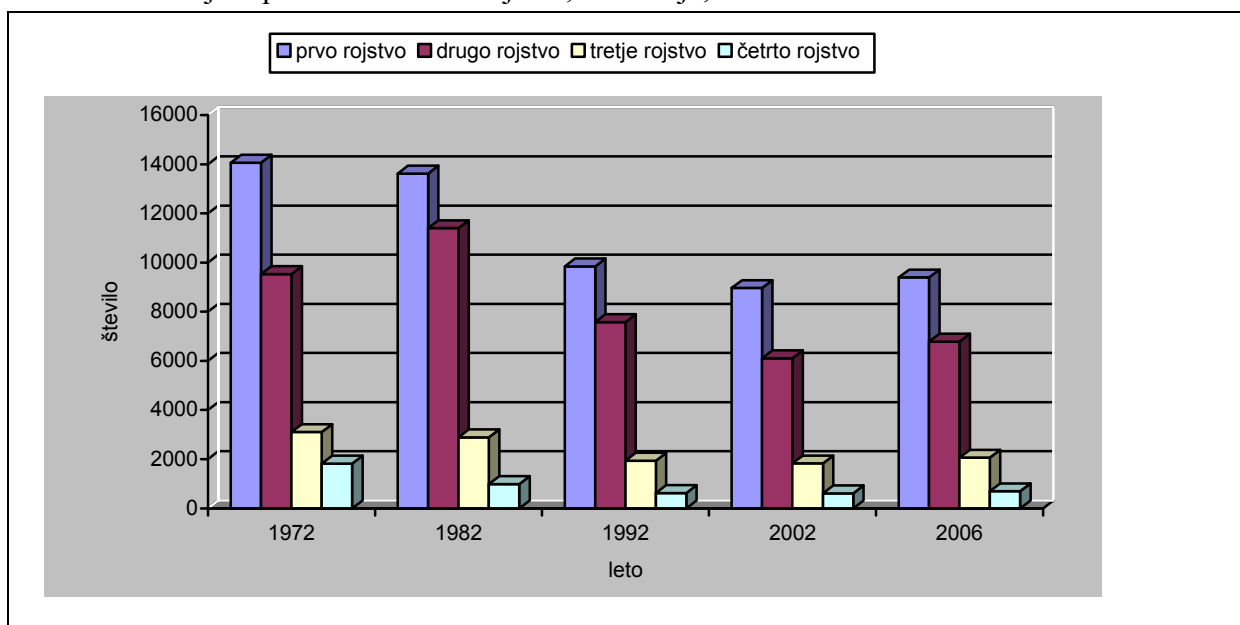
Slika 2: Starostno-specifične stopnje splošne rodnosti, Slovenija; 1960, 1985, 2002, 2006

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, 2007.

V zadnjih tridesetih letih je precej upadlo število prvih in drugih rojstev, medtem ko se število tretjih, četrtih in naslednjih rojstev ne spreminjajo bistveno (glej Sliko 3). V letu 2002 je bilo kar 86 % otrok prvo- in drugorojenih. Sredi petdesetih let je bila dobra tretjina otrok prvorojencev in skoraj petina mater je rodila najmanj četrtega otroka. V letu 2002 je bilo več kot polovica otrok prvorojenih, delež rojstev višjega reda (4 in več) pa je bil nižji od 4 % (Rojeni, 2005, str. 2).

Slika 3: Živorojeni po vrstnem redu rojstva, Slovenija, 1972 - 2006

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, 2007.

Na rodnost žensk v Sloveniji pa vplivajo tudi zmanjševanje števila porok, zviševanje starosti ob prvi poroki, večanje deleža kohabitacij ter večja stopnja razvez zakonskih zvez in posledično tudi naraščanja enostarševskih družin. Statistični podatki kažejo, da poroka izgublja svoj socialni pomen. Medtem ko je bilo leta 1955 9,2 porok na tisoč prebivalcev, njihovo število vztrajno pada in je v letu 2004 doseglo najnižjo točko, to je 3,3 poroke na 1000 prebivalcev. Hkrati pa je izrazit tudi trend zviševanja starosti ob prvi poroki. Leta 1980 je bila povprečna starost žensk ob prvi poroki 22,5 let, leta 2004 pa 27,8 let. Nič manj ni pomemben trend naraščanja razvez. V letu 1955 je na 1000 zakonskih zvez bilo le 81,9 razvez, v letu 2004 pa že 367,6 razvez na 1000 zakonskih zvez (Rener et al., 2006, str. 38 - 40). Skladno z zmanjšanjem števila porok se povečuje delež otrok, rojenih zunaj zakonske zveze. Iz Tabele 1 (str. 8) lahko vidimo, da se je še sredi sedemdesetih let v Sloveniji zunaj zakonske skupnosti rodilo le 10,5 % otrok, medtem ko se je v letu 2006 že skoraj polovico otrok (47,2 %) rodilo neporočenima staršema. Glede na leto poprej se je ta delež v letu 2006 povečal za 0,5 %. Ta podatek potrjuje, da kohabitacija v Sloveniji ni le vedno bolj privlačna oblika predporočnega ali predružinskega sobivanja, temveč tudi legitimen način družinskega življenja, saj se pogosto nadaljuje tudi po rojstvu otrok (Rener et al., 2006, str. 38).

Na porast deleža rojstev izven zakona so močno vplivale zakonske spremembe v letu 1976, ko je prišlo do izenačitev zakonske zveze z izven zakonsko zvezo oziroma izenačitev otrok, rojenih v zakonski zvezi, z otroki, rojenimi izven zakonske zveze. Po letu 1979 število izven zakonskih rojstev močno korelira z upadanjem rojstev, hkrati pa je tudi močno povezano z odlaganjem rojstev prvih otrok v ženina starejša leta (Černič Istenič, 1994, str. 83).

3.1.2. Vzroki za nizko rodnost

Upadanje in zadrževanje rodnosti pod ravno enostavnega obnavljanja prebivalstva sta povezana s številnimi dejavniki, ki se po intenziteti vplivanja med seboj lahko zelo razlikujejo. To so dejavniki, katerih vpliv se vleče že iz preteklosti (večja orientiranost posameznika nase) in dejavniki, katerih vpliv ima značaj cikličnega nihanja (ekonomski procesi) ali kratkotrajnejše epizode (problem varstva otrok). Zaradi različnega značaja vplivanja številnih dejavnikov ni mogoče z univerzalnim odgovorom pojasniti vzrokov upadanja rodnosti. V različnih okoljih in časih je nizka rodnost posledica specifičnega spleta in zaporedja delovanja socialnih, ekonomskih, političnih, kulturnih in ideoloških dejavnikov (Černič Istenič, 1994, str. 21).

Upadanje rodnosti je posledica korenitih družbenih in gospodarskih sprememb, ki so spremenile motive in cilje človeka glede obsega družine (Malačič, 2006, str. 222). Družina je izgubila mnoge svoje funkcije. Mlade ženske delajo izven doma tudi v bolj tradicionalnih državah, saj sodobni način življenja zahteva dva dohodka. Socialni status ne temelji več na družinskih odnosih, ampak na izobrazbi in karieri. Odločitev za družino je danes skrbno načrtovana in pretehtana odločitev na podlagi prednosti družinskega oziroma samskega življenja. Posameznik je zamenjal družino kot osnovno celico družbe. Družba se individualizira. Vse to vpliva tudi na

zaustavljanje rasti prebivalstva. Prav gotovo pa vpliva na trend nizke rodnosti tudi izboljšana kontracepcijska tehnologija in vse večja širitev njene uporabe.

A. J. Coale in E. M. Hoover (Malačič, 2006, str. 220) menita, da je nizka rodnost posledica ekonomskega razvoja. Spremenjena struktura proizvodnje, zmanjšana funkcija družine, neosebni sistemi razporejanja dela in zaposlovanje žensk na trgu dela povečujejo ekonomsko mobilnost, ki pa jo posameznik lažje doseže z manj številčno družino. Ekonomski razvoj je zameglil tradicionalne vrednote velikih družin.

Spremenjeni vzorci rodnostnega obnašanja so povezani s spremembami, ki jih je s seboj prinesel proces modernizacije. Bohova meni, da je upadanje rojstev del celotnega modernizacijskega procesa, hkrati pa tudi odziv na spremenjene življenjske razmere in dejavnik pri njihovem spreminjanju (Cukut, 2006, str. 45).

Malačič (Cukut, 2006, str. 45) pravi, da je nizka rodnost posledica industrializacije in urbanizacije, ki sta povzročila večjo zaposlenost žensk in splošen gospodarski razvoj Slovenije. Zaradi sprememb v družbenem življenju, ki sta jih povzročili industrializacija in urbanizacija, se je najprej znižala umrljivost, nato pa še rodnost - zaradi povečanega preživetja otrok (Šircelj, 2006, str. 31).

Leasthaeghe (Kuhar, Ule, 2003, str. 108 - 109) pripisuje upadanje rodnosti in prelaganje rojevanja naslednjim dejavnikom:

- višja izobraženost in ekonomska avtonomija žensk;
- naraščajoče in visoke potrošne aspiracije (ki ustvarjajo potrebo po dveh dohodkih v družini);
- povečano vlaganje v razvoj kariere pri obeh spolih in kompetivnost na delovnem mestu;
- razširjanje postmaterialističnih vrednot (samouresničevanje, razvijanje osebnih nagnjenj, etična avtonomija, svoboda izbire, strpnost do nekonvencionalnosti);
- večji poudarek na kakovosti življenja, prostem času in zabavi;
- izogibanje nepreklicnim obvezam in želja po ohranjanju odprte prihodnosti;
- naraščajoča verjetnost ločitve in posledično bolj previdno investiranje v lastno osebnost;
- geografska mobilnost mladih odraslih v terciarnem izobraževanju;
- slabe možnosti reševanja stanovanjskega problema (visoki stroški in nedostopnost)
- fleksibilnost trga dela;
- nezaposlenost mladih;
- razširjena uporaba in učinkovitost kontracepcije;
- osvobojenost od vpliva tradicionalnih avtoritet (religije itd.).

K. Davis (Černič Istenič, 1994, str. 16) je prepričan, da se posameznik zaradi lastnih motivov raje odpove otrokom kot pa dobrinam in storitvam, ki jih ponuja razvita tehnologija. Nizka rodnost je tudi rezultat napetosti med družino in industrijsko ekonomijo. Industrijske družbe namreč nagrajujejo ljudi po njihovih dosežkih in ne po njihovi družinski in socialni pripadnosti.

Med dejavnike, ki so prispevali k nizki rodnosti, uvršča odlaganje porok, izven zakonska rojstva, razveze in zaposlenost žensk.

Upadanje rodnosti v Sloveniji so spodbudili številni procesi, podobni tistim, ki so jih doživele tudi druge države z nizko rodnostjo. Med te uvrščamo (Andolšek Jeras et al., 1995, str. 64):

- spremembe v organizaciji življenja v družini (družinska proizvodna enota se je umaknila industrijskim enotam masovne produkcije, hkrati pa se je spremenila tudi družbena vloga žensk);
- razširitev norme odgovornega starševstva (posameznik naj ima le toliko otrok, za kolikor otrok lahko dostojno poskrbi in jim tako posveti dovolj pozornosti, visoko kvaliteto življenja in ugodne ekonomske pogoje);
- slabšanje možnosti reševanja stanovanjskega problema;
- spreminjajoči se migracijski tokovi;
- slabšanje socialne varnosti in materialnega standarda prebivalstva.

4. DRUŽBENI POLOŽAJ IN VLOGA ŽENSK

Ženska v Sloveniji, pa tudi drugje po svetu, je imela v preteklosti položaj manj vrednega bitja. Formalno je bila izključena iz ekonomskih aktivnosti in iz določenih sfer socialnega življenja ter politične moči. Njena vloga je bila usmerjena zgolj na družino, materinstvo in vzgojo otrok. Zaradi njene sposobnosti rojevanja otrok so jo povezovali z Naravo⁶. V družbenem, osebem in družinskem položaju je bila podrejena moškemu. Ženska 19. stoletja je s poroko izgubila svojo identiteto, postala je del moževe eksistence. Prav tako ni imela nikakršnih političnih pravic; ni imela volilne pravice, pa tudi izvoljena ni mogla biti. Ustave in zakoni so jo diskriminirali. Za isto delo je bila plačana manj kot moški. Materialne in zakonske ovire so ji zapirale pot k boljši usposobljenosti in ji onemogočale, da bi se lahko v večjem številu zaposlila kot kvalificirana delovna sila. Delavke so prejemale za svoje delo 25 do 30%⁷ nižje plačilo kot delavci. Najpogosteje so bile zaposlene kot hišne pomočnice, perice ter kot nekvalificirana delovna sila pri najbolj primitivnih delih v tovarni (Tomšič, 1978, str. 42).

Država in družba tako rekoč nista skrbeli za mater in otroka, zato so zaradi revščine in slabih higienskih razmer matere in otroci množično umirali. Varstvo zaposlene matere je bilo silno slabo urejeno. Zelo pogosto je zaradi nosečnosti izgubila delo ali je postala brezposelna, ker se po porodu ni dovolj hitro vrnila na delo (Tomšič, 1978, str. 42 - 43).

⁶ Skozi zgodovino so ljudje različno prepričevali o razliki med moškim in žensko: moški je um, gospodar, učitelj, aktiven, suveren, samo-nadzorovalen subjekt, medtem ko je ženska narava, telo, necela, deformiran/nepopoln moški, podrejena, učenka, pasiven in sprejemajoči objekt. Zaradi teh lastnosti ter zaradi večje vključenosti ženskega telesa v naravne funkcije reprodukcije so ženske v 19. stoletju in prvi polovici 20. stoletja kljub večji legalni enakopravnosti še vedno obstajale v podrejenem odnosu do moškega - kot žene, matere in hčerke (Baker et al., 2006, str. 141).

⁷ Podatek se nanaša na predvojno Jugoslavijo.

S spremembami v začetku 20. stol. so si ženske izborile večje pravice na ekonomskem, političnem in družbenem področju. Med te pravice sodijo volilna pravica, pravica do neodvisne kontrole in uporabe lastnine in dohodka, formalna enakost med spoloma pred zakonom, izenačene možnosti pri izobraževanju in zaposlovanju, pravna in socialna zaščita materinstva, pravica do splava, razvita in lahko dostopna mreža vrtcev itd. (Anžič et al., 1996, str. 57).

4.1. Materinstvo ali delo

V današnjem času je samoumevno, da želijo biti ženske samostojne in neodvisne ter si s tem skušajo zagotoviti ekonomsko varnost in avtonomijo. Z izobraževanjem, zaposlovanjem in uresničevanjem svojih poklicnih ciljev dosegajo družbeno in ekonomsko enakopravnost. Želja po izobrazbi in karieri pa vpliva na zamik starosti mater ob rojstvu prvega otroka. Z zviševanjem starosti ob rojstvu prvega otroka upada tudi verjetnost, da bo ženska v svojem življenju imela več kakor enega otroka.

Ženske se danes ne želijo odreči poklicni karieri in se omejiti na gospodinjsko delo ter vzgojo otrok, čeprav se ob zaposlitvi ne zmanjšajo njihove gospodinjske obveznosti ali skrb za otroke v družinski sferi. Ženske so tako dvojno obremenjene⁸ - poleg plačanega dela zdaj opravljajo še neplačano delo v zasebni sferi (gospodinjska dela, skrbijo za otroke in jih vzgajajo), kar pa vpliva na to, da so stroški za družinsko življenje in otroke (predvsem za ženske) narasli (Kuhar, Ule, 2003, str. 60). Obenem se je tako otežil tudi dostop do sfere plačanega dela. Mnogo žensk zaradi kombinacije dela doma in v javni sferi konkurira za manj plačana dela, za dela s skrajšanim časom ter za manj odgovorna dela. Zato zasedajo slabše položaje v hierarhiji delovnih mest, imajo slabše dohodke in ostajajo v odvisnem položaju kljub plačanemu delu (Zaviršek, 1994, str. 18).

Ženske v današnjem času praviloma želijo imeti tako uspešno poklicno kariero kot tudi uspešno družinsko življenje zaradi (Repe, 2004, str. 29):

- ekonomske samostojnosti ženske,
- boljšega socialnega položaja družine,
- samouresničevanja tako v privatni kot v zasebni sferi,
- razloga, da je »*imeti otroka del smisla in prepoznanja*«.

Nekatere ženske pa se zavestno odločijo, da si otrok oziroma družine ne želijo. Takšno odločitev utemeljujejo naslednji razlogi (Repe, 2004, str. 30):

- zmanjšane in omejene možnosti pri zaposlovanju,
- finančna negotovost,
- zahteven delovni urnik,
- težka situacija ob morebitni ločitvi.

⁸ Služba in dom predstavljata ženskam tudi »*dvojno prisotnost*«, saj morajo vsakodnevno opravljati fizične in psihične premike iz ene sfere v drugo (Reper et al., 2006, str. 107).

Množično zaposlovanje je zelo radikalno vplivalo na življenjske poti in strategije žensk. Spremenilo je tudi rodnostno vedenje in oblikovanje družin, vendar pa je materinstvo tista vloga, ki se je v družini najmanj spremenila in ostaja ključna družinska vloga (Reiner et al., 2006, str. 73).

4.2. Izobrazbena raven žensk

Do sredine 20. stoletja je bilo mogoče meriti izobrazbeno raven prebivalstva Slovenije le z deležem nepismenih. Prve podatke o izobrazbeni ravni prebivalstva so dobili na podlagi popisa prebivalstva leta 1953. Ugotovili, da je kar 83 % prebivalstva, starejšega od 10 let, imelo manj kot osem let osnovne izobrazbe. Polovico le-teh je bilo žensk. Ženske so bile tudi slabše zastopane med tistimi, ki so končali srednjo, višjo ali visoko šolo (Šircelj, 2006, str. 208).

Z leti se je izobrazbena raven prebivalstva Slovenije izboljšala; povečal se je tudi delež žensk med njimi. Podatki za leto 2002 kažejo, da je delež žensk že presegel 50 % v vseh izobrazbenih ravneh, razen med osebami z nižjo in srednjo poklicno izobrazbo (glej Tabela 2). Zaznati je tudi trend naraščanja deleža žensk med študentsko populacijo. Leta 1961 je bilo med vsemi vpisanimi 26,8 % žensk, leta 1981 že 41,6 %, leta 2002 pa že kar 53,0 %. V letu 2005 pa je bilo že skoraj dvakrat več žensk kot moških, v starostnem razredu 25 - 44 let, ki so imele končano visoko univerzitetno izobrazbo ter specialistično povisokošolsko izobrazbo, magisterij in doktorat; 16,6 % žensk in 8,6 % moških (Vertot, 2007a, str. 1).

Tabela 2: Delež žensk med prebivalstvom, starejšim od 15 let, po izobrazbenih skupinah, Slovenija, popisi prebivalstva 1961 - 2002

Izobrazba	1961	1981	2002
Brez izobrazbe	54,4	54,3	63,9
Nepopolna osnovna	57,2	57,3	59,3
Osnovna	61,3	62,3	60,9
Poklicna	31,6	34,2	38,0
Srednja	46,1	54,2	53,7
Višja in visoka	26,8	41,6	53,0

Vir: Šircelj, 2006, str. 208.

Kljub temu da se je izobrazbena raven žensk intenzivno izboljšala, pa se mladi še vedno glede izobraževanja odločajo na dokaj tradicionalni način, kar se kasneje odraža tudi na področju zaposlovanja. Tako se dekleta na srednješolski stopnji pogosteje odločajo za splošnoizobraževalne programe in programe za tako imenovane »ženske« poklice, fantje pa za tehnične poklice. Na višješolski in visokošolski stopnji se študentke pogosteje odločajo za študij na socialnem, zdravstvenem, pedagoškem ter družboslovnem področju, študenti pa prevladujejo v tehničnih smereh, predvsem v strojništvu, gradbeništvu, računalništvu ter elektrotehniki (Ženske in moški v Sloveniji, popis 2002; Vertot, 2007, str. 25).

Izobrazba je pomemben dejavnik ravni rodnosti, saj vpliva na odlaganje rojstev prvih otrok. V zadnjih letih se šolanje mladih, zlasti žensk podaljšuje in tako vpliva tudi na njihovo rodnostno vedenje. Njihova odvisnost od staršev se podaljšuje še v obdobje, ko so že reproduktivno sposobni⁹. Nerešen stanovanjski problem in nezaposlenost ovirata tudi po končanem študiju, kar posledično vpliva na odlaganje rojstev prvih otrok (Andolšek Jeras et al., 1995, str. 69).

Neoklasični ekonomisti in avtorji, ki razvijajo teorijo druge demografske tranzicije predpostavljajo, da imajo bolj izobražene ženske željo po manjšem številu otrok, da želijo biti manj odvisne od družinskih obveznosti ter da so njihovi oportunitetni stroški otrok višji. Trajanje izobraževanja tudi močno vpliva na starost¹⁰, pri kateri ženska rodi prvega otroka, kar pa vpliva na presledke med rojstvi nadaljnjih otrok in na število otrok (Stropnik, 2005, str. 58).

Stropnikova (2005, str. 55) ugotavlja, da je takšno rodnostno vedenje visoko izobraženih žensk značilno tudi za Slovenijo. Bolj izobražene ženske si želijo uspešno poklicno kariero, ob tem pa lahko rodijo in vzgojijo le enega ali dva otroka. Avtorica opozarja, da na takšno miselnost žensk močno vpliva dejstvo, da so očetje premalo aktivni pri vzgoji in negi otrok ter pri koriščenju dopusta za nego bolnega otroka.

4.3. Ženske na trgu dela

V Sloveniji so ženske formalno enakopravne, kar pomeni, da imajo enake možnosti in pravice kot nasprotni spol na vseh področjih javnega in zasebnega življenja. Načelo enakosti spolov je v številnih mednarodnih dokumentih opredeljeno kot temeljno načelo, ki so ga dolžne spoštovati vse države članice mednarodnih organizacij - Evropska unija, Združeni narodi in Svet Evrope.

Politika enakosti spolov poudarja, da moramo enakost spolov razumeti kot sprejemanje razlik oziroma drugačnosti med ženskami in moškimi ter enako vrednotiti te razlike in različne družbene vloge. Enakopravnost žensk na trgu dela ne pomeni zgolj enakih možnosti za zaposlitev temveč tudi enako dostopnost do zahtevnejših delovnih mest, enako plačilo za enako zahtevno delo in zagotavljanje pogojev dela, ki upoštevajo specifične potrebe žensk, predvsem z vidika materinstva (Škof, 2002, str. 17).

⁹ Sociologi govorijo o podaljševanju mladosti oziroma LAT fazi (»living apart together«). LAT faza predstavlja obdobje, ko odrasli otroci še vedno živijo pri starših, so od njih bolj ali manj ekonomsko odvisni ob hkratni socialni neodvisnosti. To je faza, ki predvsem ženskam omogoča, da si pred materinstvom pridobijo čim boljše izobrazbo in se posledično kasneje odločajo za otroke. Zaradi podaljševanja trajanja izobraževanja se zvišuje starost matere ob rojstvu prvega otroka, poleg tega pa se ženske odločajo tudi za manj otrok, kar seveda vpliva na nižjo stopnjo rodnosti (Rener et al., 2006, str. 97).

¹⁰ Anketa o rodnosti in družini, ki je bila izvedena leta 1995, je pokazala, da so bile ženske z višjo in visoko izobrazbo v Sloveniji, ob rojstvu prvega otroka v povprečju 3 do 4 leta starejša od manj izobraženih žensk (Šircelj, 2006, str. 211).

Za Slovenijo je značilna dolga tradicija formalne delovne aktivnosti žensk¹¹, po drugi svetovni vojni pa je delež zaposlenih žensk še naraščal. Vzroki so bili tako ekonomski kot ideološki. Na povečanje števila zaposlenih žensk je imelo pomembno vlogo zmanjševanje povprečnega števila otrok v družini ter povečevanje števila žensk, ki so poleg poklicne kariere nase prevzele tudi vzgojo otrok (Černič Istenič, 1994, str. 86 - 87). K pojavu množičnega zaposlovanja žensk je prispevala tudi dobra organiziranost javnega otroškega varstva ter zelo dober sistem porodniškega in starševskega dopusta (Renner et al., 2006, str. 45).

Statistični podatki za drugo polovico leta 2006 kažejo, da ženske predstavljajo skoraj polovico vseh zaposlenih (45,3 %), kar pomeni, da je zaposlena praktično vsaka odrasla ženska, ki lahko dobi delo (Vertot, 2007a, str. 1). Stopnja zaposlenosti (razmerje med delovno aktivnimi in prebivalstvom v določeni starosti) žensk v vseh starostnih skupinah je skoraj enaka stopnji zaposlenosti moških. Večje razlike v delovni aktivnosti moških in žensk so prisotne zgolj v starostni skupini nad 55 let, kar je posledica različnih pogojev upokojitve obeh spolov. Stopnja zaposlenosti mladih od 15 do 24 let se zmanjšala, zaradi povečanega vključevanja mladih v izobraževanje (glej Tabela 3).

Tabela 3: Stopnja zaposlenosti po starostnih skupinah, 2. četrtletje od leta 1996 - 2005, v Sloveniji

Starostna skupina	1996	1999	2001	2002	2003	2004	2005
15 - 24 let	35,5	32,9	30,3	31,1	28,6	33,8	31,7
-moški	37,1	34,7	34,1	34,8	33,3	38,3	36,4
-ženske	34	31,2	26,4	27,2	23,6	29,1	26,8
25 - 54 let	82,0	82,2	83,8	84,1	82,6	84,0	84,1
-moški	85,4	85,6	87,5	87,0	85,7	86,2	86,4
-ženske	78,5	78,6	80,0	81,0	79,4	81,7	81,7
55 - 64 let	19,9	23,4	23,4	25,9	22,7	30,1	31,2
-moški	28,1	32,2	33,0	37,4	31,8	41,2	42,5
-ženske	12,9	14,9	14,4	15,1	14,6	19,6	20,1
15 - 64 let	61,7	62,5	63,6	64,3	62,5	65,6	66,0
-moški	66,0	66,8	68,5	68,7	67,2	69,9	70,2
-ženske	57,5	58,1	58,6	59,8	57,7	61,3	61,7

Vir: Brezigar et al., 2006, str. 16.

¹¹ Delovna aktivnost žensk zunaj doma je že v začetku prejšnjega stoletja znašala 20% (Selinšek, 2004, str. 11).

Za Slovenijo je poleg visokega deleža zaposlenih žensk značilno tudi, da je velika večina tako moških kot žensk zaposlenih za polni delovni čas. Zlasti po letu 1990 je vse bolj opazen trend neprekinjene delovne aktivnosti žensk, kar pomeni, da v rodni dobi ne zapuščajo več toliko trga dela. Za zaposlovanje s krajšim delovnim časom se odloča zelo malo ljudi, kljub temu da zakon staršem z majhnimi otroki v okviru različnih oblik starševskega dopusta omogoča različne kombinacije zaposlitve in skrbi za otroke. Podatki iz leta 1992 kažejo, da je bilo med vsemi zaposlenimi le 0,7 % zaposlenih, ki so delali krajši delovni čas, od tega 0,8 % žensk in 0,6 % moških (Anžič et al., 1996, str. 60). V zadnjih letih se delež zaposlenih s krajšim delovnim časom rahlo povečuje, tako pri ženskah kot pri moških. V drugi polovici leta 2006 je med delovno aktivnim prebivalstvom s polovičnim delovnim časom delalo že 11,5 % žensk ter 7,5 % moških (Vertot, 2007a, str. 2). V tem pogledu je zelo očitna razlika med Slovenijo in povprečjem drugih držav Evropske Unije, kjer v večini držav spodbujajo zaposlovanje žensk s krajšim delovnim časom ter druge oblike fleksibilnega zaposlovanja, da bi ženskam olajšali usklajevanje med delom ter družinskimi obveznostmi.

Zaposlovanje s krajšim delovnim časom glede na starostno skupino, je bolj privlačna oblika zaposlovanja za mlade (15 - 24 let) in starejše (55 - 64 let), torej na začetku oziroma na koncu karijerne poti (Brezigar et al., 2006, str. 28). Zaposlitev s krajšim delovnim časom je v Sloveniji precej nepriljubljena oblika zaposlovanja, ker so dela s skrajšanim delovnim časom največkrat nepriljubljena, manj plačana, obstajajo manjše možnosti napredovanja ter večja verjetnost izgube službe (Stanovnik, Stropnik, 1996, str. 29).

Stanovnik (Stanovnik, Stropnik, 1996, str. 31) ugotavlja, da bo delo s polnim delovnim časom ostalo tudi v prihodnosti najbolj privlačna oblika zaposlovanja v Sloveniji, saj zaposlenim le-ta zagotavlja primerne dohodke za ustaljeno oziroma povprečno življenjsko raven. Hkrati so takšnemu zaposlovanju bolj naklonjeni tudi delodajalci, ker jim takšno zaposlovanje predstavlja cenejšo in enostavnejšo obliko zaposlovanja.

Podatki iz Tabele 4 kažejo, da so ženske v Sloveniji pogosteje kot moški zaposlene za določen čas. Podatki po starostnih skupinah prav tako kažejo, da so zaposlovanju za določen čas nadpovprečno izpostavljeni mladi (15 - 24 let). Takšno zaposlovanje je pogosto zelo privlačna oblika zaposlovanja z vidika delodajalcev, saj praviloma prinaša nižje stroške odpuščanja.

Tabela 4: Delež zaposlenih za določen čas kot % vseh zaposlenih po starostnih skupinah in po spolu v 2. četrtletju 2004, v Sloveniji

Starostna skupina	15 - 24 let	25 - 59 let	55 - 64 let
Skupaj	63,1	12,4	11,9
Moški	54,4	11,2	8,0*
Ženske	74,6	13,7	23,2*

Opomba: *podatek ni zanesljiv

Vir: Brezigar et al., 2006, str. 28.

Zelo pogosto zaposlovanje mladih v fleksibilnih oblikah zaposlitev vpliva na podaljševanje mladosti v pozna dvajseta ali celo v zgodnja trideseta leta ter na vse kasnejše ekonomsko osamosvajanje mladih. Šele uspešen prehod v bolj ali manj stabilno zaposlitev mladim zagotavlja socialno-ekonomsko neodvisnost, hkrati pa jim daje možnost dolgoročnega načrtovanja življenja (kariere, družine itd).

Za zaposlene ženske v Sloveniji je značilno tudi, da se po porodniškem in starševskem dopustu večina mater vrne na delovno mesto. Raziskava je pokazala, da (Kuhar, Ule, 2003, str. 66):

- 80,2 % mater dela isto število ur ali celo več;
- 5,9 % mater dela manj ur kot prej;
- 6,6 % mater začasno preneha z delom;
- 7,4 % mater pa trajno preneha z delom.

Renerjeva (Rener et al., 2006, str. 73) opaža, da se je zaposlovanje žensk spremenilo od dvorovega vzorca k enorogemu vzorcu. Za dvorogi vzorec je značilno, da se ženske zaposlijo pred poroko in materinstvom, nato pa v obdobju materinstva največkrat zapustijo trg dela in se nanj vrnejo, ko otroci odrastejo. Tako prvi rog predstavlja prvi del zaposlitvene kariere, drugi rog pa drugi del zaposlitvene kariere. Enorogi zaposlitveni vzorec je od osemdesetih let prejšnjega stoletja značilnost ženskega zaposlovanja in je posledica odlašanja odločitve za materinstvo in nadaljevanje zaposlitve žensk kljub materinstvu.

Kljub statističnim podatkom, ki kažejo precejšnje enakost moških in žensk na trgu delovne sile, pa podatki skrivajo določena dejstva (Repe, 2004, str. 24 - 25):

- ženske so zaposlene predvsem v poklicih, ki zahtevajo manj kvalificirano delovno silo in so temu primerno tudi slabše plačane za svoje delo,
- načeloma se izobražujejo za tradicionalno ženske poklice in se le postopoma pomikajo na bolj tehnična področja,
- na višjih mestih odločanja so ženske podpovprečno udeležene,
- v Sloveniji obstajajo razlike v plačah moških in žensk, ki pa so sicer manjše kot v zahodnih državah.

Hazlova (Repe, 2004, str. 25) tudi ugotavlja, da v statistične podatke niso zajete določene netipične oblike zaposlitev, v katerih prevladujejo ženske. Med te uvršča zaposlitve, v katerih oseba dela le nekaj ur dnevno in celo ne vsak dan. To so zaposlitve, za katere oseba ne prejema plačila, gre pa za delo na domu ali blizu doma, kjer se delovne in osebne aktivnosti prepletajo.

4.3.1. Spolna segregacija

Winberg (2000, str. 12) ugotavlja, da je za evropski trg delovne sile značilna visoka spolna segregacija, tako horizontalna kot vertikalna. *Horizontalna segregacija* je segregacija zaposlovanja oziroma segregacija delovnih mest, kjer so ženske omejene v ožji sklop poklicev

in so zaposlene pretežno v storitvenem sektorju; *vertikalna segregacija* pa pomeni zaposlovanje na nižje vrednostnih delovnih mestih, ki imajo slabše delovne pogoje in manjšo družbeno moč.

Podatki o deležu žensk na vrsto dejavnosti v obdobju I - V 2007 kažejo (Pribošič Peric, 2007, str. 2), da se ženske odločajo predvsem za zaposlovanje na področjih, ki so povezana s tradicionalnim dojemanjem ženske vloge. V tem obdobju so ženske predstavljale večino zaposlenih v storitvenih dejavnostih, in sicer na področju zdravstvenega in socialnega varstva (77,2 %), na področju izobraževanja (77,1 %), javne uprave in obrambe (73,0 %) ter v gostinskih dejavnostih (62,4 %). Moški pa nasprotno prevladujejo v poklicnih skupinah menedžerjev, v skupinah poklicev za proizvodnjo na obrtni in industrijski način dela ter v vojaških poklicih (Repe, 2004, str. 25).

Ženske na visokih položajih že dolgo niso osamelci, vendar pa je le-teh zelo malo. Podatki Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve (junij 2001) kažejo, da je v Sloveniji 28 % žensk na vseh vodilnih položajih, samo 2 - 3 % pa jih je v top managementu (Mulić, 2002, str. 8).

Tudi vključenost žensk v dejavnosti, povezane z akademskim poklicem in odločanjem, kaže na izrazito spolno neravnotežje na najvišjih ravneh odločanja. Podatki za leto 2004 kažejo, da je v Sloveniji med vsemi rednimi profesorji samo 12,9 % žensk ter 87,1 % moških. Gibanje deleža žensk v letih 2003 do 2005 na Univerzi v Ljubljani med rednimi profesorji (14 %, 14 %, 15 %), med izrednimi profesorji (24 %, 27 %, 27 %), med docenti (33 %, 33 %, 34 %) ter na dveh nižjih ravneh - docentura in asistentstvo (79 %, 77 %, 76 %) kaže na kulturne in strukturne ovire, ki otežujejo poklicne poti žensk. Majhen delež žensk na najvišjih akademskih položajih, pomeni manjšo participacijo v procesih odločanja, pri oblikovanju politik, raziskovalnih projektov, pa tudi pri alokaciji javnih sredstev za projekte (Baker et al., 2006, str. 185).

Statistični podatki kažejo, da je tudi na političnem področju delež žensk in moških precej neizenačen. Na državnozbornih volitvah leta 2004 je za 90 poslanskih mest kandidiralo le 24,9 % žensk, izvoljenih pa je bilo 12,2 % žensk. Delež žensk med poslanci je bil najvišji leta 1990 (18,7 %), najnižji pa leta 1996 (7,8 %) (Vertot, 2007, str. 48). V letu 1992 sta bili na ministrskih položajih dve ženski, leta 1996 nobena, leta 2000 dve in leta 2004 samo ena (Repe, 2004, str. 27). Ovira za nizek delež žensk v politiki predstavljata slabši socialno-ekonomski izhodiščni položaj žensk in tradicionalna - po spolu specifična - delitev dela¹² (Antić Gaber, 1998, str. 186).

Kljub temu da ženske predstavljajo skoraj polovico vseh zaposlenih in da so v povprečju bolj izobražene kot moški, še vedno zavzemajo manj vodstvenih mest. Vzroki za to so različni. Eden od izrazov, s katerim teoretiki opisujejo te ovire, je »stekleni strop«. Gre za komaj opazno nevidno pregrado, ki je hkrati tako močna, da ženskam preprečuje napredovanje in zasedanje

¹² Po spolu specifična delitev dela določa, da ženskam pripada vloga mater, gospodinj, skrbnic in vzgojiteljic svojih otrok (Antić Gaber, 1998, str. 186).

odgovornih položajev. Avtorica opozarja, da v praksi še vedno »moški izbirajo moške« (Winberg, 2000, str. 12).

Parasuramanova in Greenhaus (Linehan, 2001, str. 105) ugotavljata, da se ženske na visokih položajih, ki so popolnoma predane delu in poklicni karieri, pogosto ne odločijo za zakonsko zvezo, če pa se že poročijo, ponavadi nimajo otrok. Ženske na visokih položajih se zaradi svoje simbolne vloge pogosto soočajo s prikritimi ovirami in z izključevanjem. Za uspešno prebijanje »steklenega stropa« morajo biti boljše od moških ob sočasnem opravljanju več nalog (Linehan, 2001, str. 113).

Vzdolžna analiza rodnosti¹³ (glej Tabela 5) med različnimi poklicnimi skupinami žensk je pokazala, da glede višine rodnosti izstopajo kmetice¹⁴. Njihova rodnost je bistveno višja od drugih poklicnih skupin. Najnižja je rodnost zakonodajalk, visokih uradnic, menedžerk in strokovnjakinj, kar je posledica sprememb v sferi zaposlovanja. Med dejavnike, ki vplivajo na odločitev žensk, če in kdaj bodo imele otroke, sodijo tudi posledice te odločitve za izgrajevanje kariere in s tem povezane ekonomske posledice. Poleg zahtev po čim višji izobrazbi, nestabilnosti v zaposlovanju in ohranjanju delovnega mesta, zahtev po izrednih individualnih sposobnostih prilagajanja delovnim pogojem, je prisotna tudi zahteva po neprekinjeni poklicni karieri (Švab, 2001, str. 88). Ženske so pogosto prisiljene podpisati izjavo, da nekaj let po začetku zaposlitve ne bodo imele otrok, saj delodajalcu pomeni porodniški dopust strošek, ker mora najti ustrezno zamenjavo v kadrih. Ženske tako s prekinitvijo poklicne kariere zaradi materinstva tvegajo popolno izključitev iz zaposlovanja ali v najboljšem primeru vrnitev na mesto, kjer so kariero prekinile (Bertoncelj, 2005, str. 29).

Tabela 5: Končno potomstvo po glavnih poklicnih skupinah žensk, Slovenija, generacije 1947 - 1966

Glavna poklicna skupina	Generacije			
	1947 - 1951	1952 - 1956	1957 - 1961	1962 - 1966
Zakonodajalke, visoke uradnice, menedžerke				
Strokovnjakinje	1,70	1,72	1,71	1,58
Tehnične in druge strokovne sodelavke	1,74	1,74	1,78	1,70
Uradnice	1,76	1,75	1,76	1,68
Poklici za storitve, prodajalke	1,89	1,85	1,84	1,78
Kmetovalke, gozdarke, ribičke, lovke	2,54	2,41	2,40	2,29
Poklici za neindustrijski način dela	2,00	1,95	1,90	1,86
Upravljalke strojev in naprav	2,00	1,97	1,92	1,85
Poklici za preprosta dela	2,10	2,01	1,97	1,85

¹³ Vzdolžna analiza rodnosti je analiza rodnosti v generacijah. Glavni vir podatkov so popisi od leta 1948 naprej. Analiza je zasnovana na opazovanjih žensk, starih 40 - 44 let ali 45 - 49 let (Šircelj, 2006, str. 186).

¹⁴ Kmetovalci so v registru delovno aktivnega prebivalstva opredeljeni kot kmetje, nosilci kmečkega prebivalstva in člani kmečkega gospodarstva, ki so pokojninsko in zdravstveno zavarovani oziroma kmetje in člani kmečkega prebivalstva, ki so le zdravstveno zavarovani (Šircelj, 2006, str. 19).

Vir: Šircelj, 2006, str. 215.

Zaradi materinstva se nedvomno zmanjšuje konkurenčnost žensk na trgu dela. Zaradi odsotnosti s trga dela se zmanjšujejo pridobljena znanja in veščine (pozabljanje ter izguba »delovne kondicije«), prav tako pa tudi zaradi tega, ker v odsotnosti ženske ne pridobivajo novih znanj in veščin. Zaradi tega se zmanjša produktivnost žensk glede na moško delovno silo. V izjemnih primerih je sicer možno, da bodo ženske v času porodniškega dopusta povečale svoj človeški kapital (npr. z nadaljnjim izobraževanjem), vendar pa so takšni primeri redki, saj ženske zaradi obveznosti v družinski sferi nimajo ne časa ne energije za izobraževanje ali strokovno izpolnjevanje (Stropnik, 2005, str. 56 - 59).

4.3.2. Razlike v plačah

Formalna enakopravnost žensk in moških med drugim določa tudi pravico do enakega plačila za enakovredno delo in enako obravnavo pri ocenjevanju uspešnosti dela. Do razlike med povprečno moško in žensko plačo prihaja, ker so ženske načeloma zaposlene na nižje ovrednotenih delovnih mestih in v poklicih, ki že tradicionalno niso cenjeni (Anžič et al., 1996, str. 62).

Ključne dejavnike, ki vplivajo na razlike v plačah lahko razdelimo v štiri skupine (Repe, 2004, str. 28):

1. *človeški kapital* (moški se načeloma zaposlujejo v dejavnostih, ki zahtevajo več človeškega kapitala, medtem ko ženske prevladujejo v gospodarskih dejavnostih, ki so največkrat podcenjene, hkrati pa se na te dejavnosti najpogosteje gleda kot na »žensko delo«);
2. *starševstvo in družinske obveznosti* (moški opravljajo predvsem plačano delo, ženske pa opravljajo tako plačano kot neplačano delo; starševstvo se najpogosteje povezuje z materinstvom, manj z očetovstvom);
3. *nadomestni diferencial* (razlika med najvišjo plačo v nevarnih »moških« poklicih in najnižjo plačo v prijetnih poklicih, ki jih opravljajo ženske: razlika v delovnih pogojih, ki odraža tudi razliko v plačah);
4. *diskriminacija oziroma neenako obravnavanje spolov* (v primeru omejenih možnosti delavcev lahko delodajalec ponudi delavcu nižjo plačo, ker ve, da delavec to delo želi opravljati).

V letu 2004 so ženske za svoje delo dosegle zgolj 93 % povprečne mesečne bruto plače moških. Povprečna mesečna bruto plača žensk v tem letu je znašala 1.069 EUR (256.193 SIT) in je bila v povprečju nižja za 80 EUR (približno 20.000 SIT) od povprečne mesečne bruto plače moških, ki je bila 1.149 EUR (275.426 SIT). Ženske v Sloveniji so bile bolje plačane od moških le v starostni skupini 55 - 64 let. Vzrok je v dejstvu, da višje izobražene ženske vstopijo na trg dela kasneje kot manj izobražene ženske, ki so v tej starostni skupini že upokojene (Vertot, 2007, str. 20).

Največja razlika med plačami v letu 2004 je bila v zdravstvu in socialnem varstvu, saj so ženske za svoje delo prejele zgolj 70 % povprečne mesečne bruto plače moških. Precej očitna razlika med plačama obeh spolov je bila tudi v skupini, ki vključuje upravljavce strojev in naprav, industrijske izdelovalce in sestavljavce, saj je plača žensk dosegla samo 75 % moške plače. V uradniških poklicih je bila ta razlika najmanjša, saj so plače žensk dosegle kar 94 % plače moških. Ženske so bile bolje plačane od moških v dejavnosti gradbeništvo in promet, skladiščenje in zveze. V teh dejavnostih so ženske dosegle skoraj 18 % višjo povprečno mesečno bruto plačo glede na moški spol, kar gre pripisati dejstvu, da so ženske v gradbeništvu manj številčne (10 %), hkrati pa so zasedale načeloma bolje plačana, vodilna, nadzorna in pisarniška delovna mesta, za katera se praviloma zahteva višja izobrazba kot za slabše plačana fizična dela, ki jih v tej dejavnosti praviloma opravljajo moški (Vertot, 2007a, str. 1).

Ehrenberg in Smith (Manenica, 2006, str. 18) med najpomembnejše dejavnike, ki vplivajo na višino plačila za delo, uvrščata izobrazbo, starost, poklic, število opravljenih delovnih ur na teden ter delovne izkušnje. Če vse te dejavnike povežemo med seboj, ugotovimo, da je višina plače odvisna predvsem od produktivnosti delavca. Razlike v plačah med moškimi in ženskami lahko torej razložimo tudi z odsotnostmi s trga dela - ki znižujejo produktivnost delavca, posledično pa tudi njegov zaslužek. Podatki kažejo, da so odsotnosti žensk s trga dela večinoma povezane z družinskimi obveznostmi in nego otrok (Vertot, 2007, str. 15). Ženske so torej na delovnem mestu v povprečju manj časa kot njihovi moški kolegi – zaradi nege bolnih otrok - zato je tudi plačilo za njihovo delo nižje kot pri moških. Ženske pa zaslužijo manj kot moški še iz enega razloga. Ker imajo družinske obveznosti so omejene tudi v delovnem času - zaradi neprilagodljivosti otroškega varstva ali preprosto zato, ker želijo preživeti čim več časa s svojimi otroki (Sešek, 2004, str. 24). Tako je jasno, da otroci povzročajo ženskam nekonkurenčnost v smislu njihovih zaslužkov.

Calhoun in Espenshade (Stropnik, 2005, str. 59) sta ugotovila, da imajo bolj izobražene ženske manjše število izgubljenih delovnih ur zaradi materinstva in višje oportunitetne stroške izgubljenih zaslužkov. Sklepamo lahko, da so bolj izobražene ženske manj naklonjene materinstvu tudi zaradi višjih oportunitetnih stroškov izgubljenih zaslužkov.

4.3.3. Brezposelnost žensk

Brezposelnost je poleg inflacije eden najbolj perečih problemov današnjih gospodarstev, saj povzroča tako ekonomske kot tudi politične probleme. Stopnja brezposelnosti je najbolj sintetični kazalnik socialnih problemov, ki jo povzročajo neusklajenosti na trgu dela (Vertot, 2007, str. 16).

Stopnja brezposelnosti se je v Sloveniji začela naglo dvigovati po letu 1986. V obdobju od leta 1987 pa do leta 1995 se je povprečno število registrirano brezposelnih oseb gibalo od 15.184 do 121.483 (glej Tabela 6 na str. 23). Med vsemi brezposelnimi je bil v tem obdobju delež moških

višji od deleža žensk. To lahko pojasnimo z dejstvom, da se je v tem obdobju povpraševanje po delovni sili zmanjševalo predvsem v tistih panogah, ki so zaposlovale pretežno moške. Krčenje panog, ki so zaposlovale ženske, je bilo precej manjše, zato je bil delež žensk med vsemi brezposelnimi manjši od deleža moških (Sešek, 2004, str. 30).

Tabela 6: Registrirana brezposelnost, Slovenija, 1987 - 1995

Leto	Povprečno število registrirano brezposelnih oseb	Povprečno število registrirano brezposelnih žensk	Delež žensk (%)
1987	15.184	7.412	48,8
1988	21.342	10.085	47,3
1989	28.218	13.788	48,9
1990	44.623	21.396	47,9
1991	75.079	33.563	44,7
1992	102.593	45.079	43,9
1993	129.087	56.580	43,8
1994	127.056	57.034	44,9
1995	121.483	56.677	46,7

Vir: Jeram, Kozmik, 1997, str. 116.

V zadnjih letih se stopnja brezposelnosti žensk povečuje. V letu 1999 so ženske prvič po osamosvojitvi Slovenije sestavljale več kot 50 % registrirano brezposelnih oseb. Razlog za to sega v drugo polovico devetdesetih let, ko se je začela reorganizacija tekstilne in obutvene industrije, kjer med vsemi zaposlenimi prevladujejo ženske (Sešek, 2004, str. 29). Delež žensk med vsemi brezposelnimi je tako postal višji od deleža moških in je v letu 2001 znašal 50,7 %, konec leta 2006 pa že 54,4 % (Vertot, 2007a, str. 1).

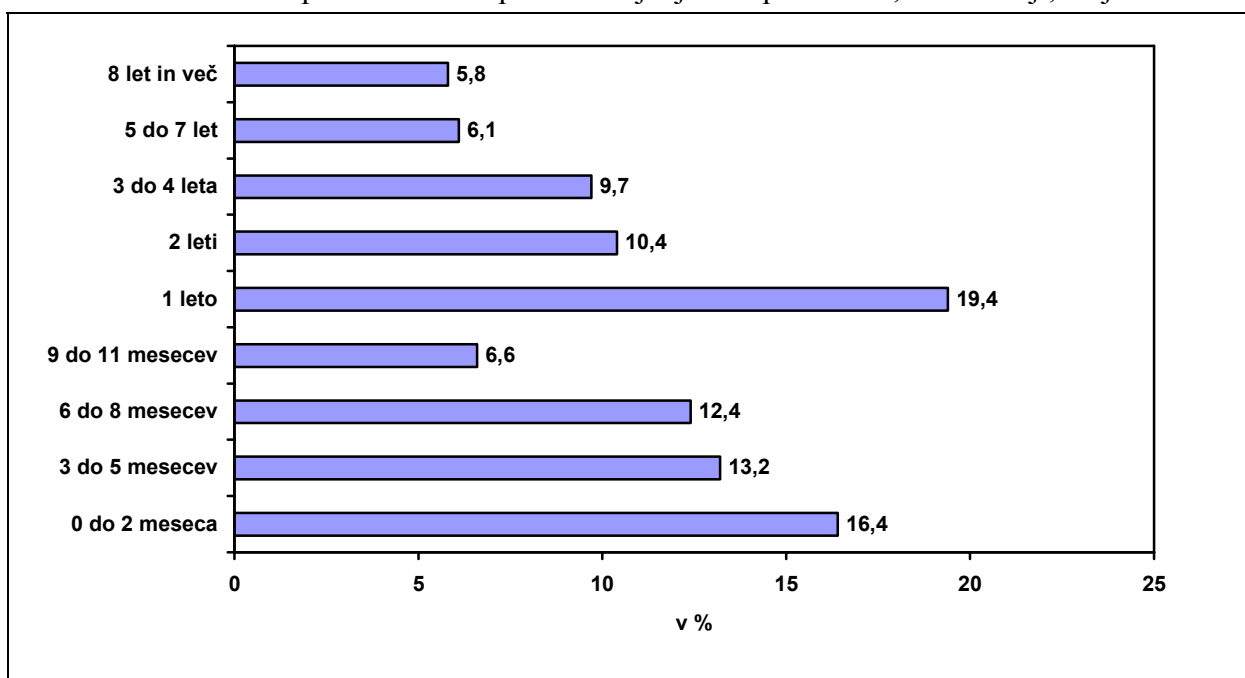
Najbolj zaskrbljujoča in največja je brezposelnost med mladimi ženskami, starimi od 15 - 24 let, in sicer je ta v maju 2007 znašala kar 13,3 % (Pribošič Perič, 2007, str. 8). Mlade ženske imajo pri iskanju prvih zaposlitev in umestitvi v sistem dela večje težave kot moški, saj jih delodajalci glede na spol pogosto diskriminirajo zaradi možnosti materinstva in odsotnosti, ko so na porodniškem dopustu (Antončič et al., 2005, str. 181). Hkrati delodajalci ženskam ne želijo dati priložnosti tudi zaradi pomanjkanja delovnih izkušenj¹⁵ in usposobljenosti, ki jih niso mogle pridobiti, saj so na trg dela vstopile kasneje, po končanem šolanju (Antončič et al., 1992, str. 125). Brezposelnost pri starejših ženskah pa je rezultat stečajev podjetij in tehnoloških viškov (Antončič et al., 1992, str. 108).

S starostjo žensk je povezano tudi trajanje brezposelnosti, saj pri starejših ženskah, ki so izgubile zaposlitev zaradi stečaja podjetja ali so ostale doma kot tehnološki višek, traja brezposelnost tudi več let (Antončič et al., 2005, str. 180). Pri zaposlovanju mladih, ki se

¹⁵ Podatki iz Zavoda za zaposlovanje kažejo, da so delodajalci konec devetdesetih let določili (poleg izobrazbe) delovne izkušnje kot drugi najpomembnejši pogoj za zaposlitev (Ignjatovič et al., 2006, str. 59).

pogosteje soočajo s fleksibilnimi oblikami zaposlitev, pa je prehodov iz brezposelnosti v zaposlenost več in so hitrejši (Ignjatović et al., 2006, str. 53). Med brezposelnimi ženskami po strukturi trajanja brezposelnosti (maj 2007) prevladujejo tiste, ki so brezposelne več kot eno leto (19,4 %), sledijo brezposelne ženske od 0 do 2 meseca (16,4 %) in od 3 do 5 mesecev (13,2 %), (glej Sliko 4 na str. 24). Podatki iz Slike 4 kažejo tudi, da se ženske v Sloveniji množično soočajo s problemom dolgotrajne brezposelnosti (brez zaposlitve dlje kot eno leto), ki je kazalnik trga dela in socialne povezanosti. Z dolgotrajno brezposelnostjo se tako sooča kar 51,4 % žensk. Na dolgotrajno brezposelnost najbolj vplivajo slaba izobrazba, starost ter večje zaposlitvene ovire - npr. invalidnost (Brezigar et al., 2006, str. 20).

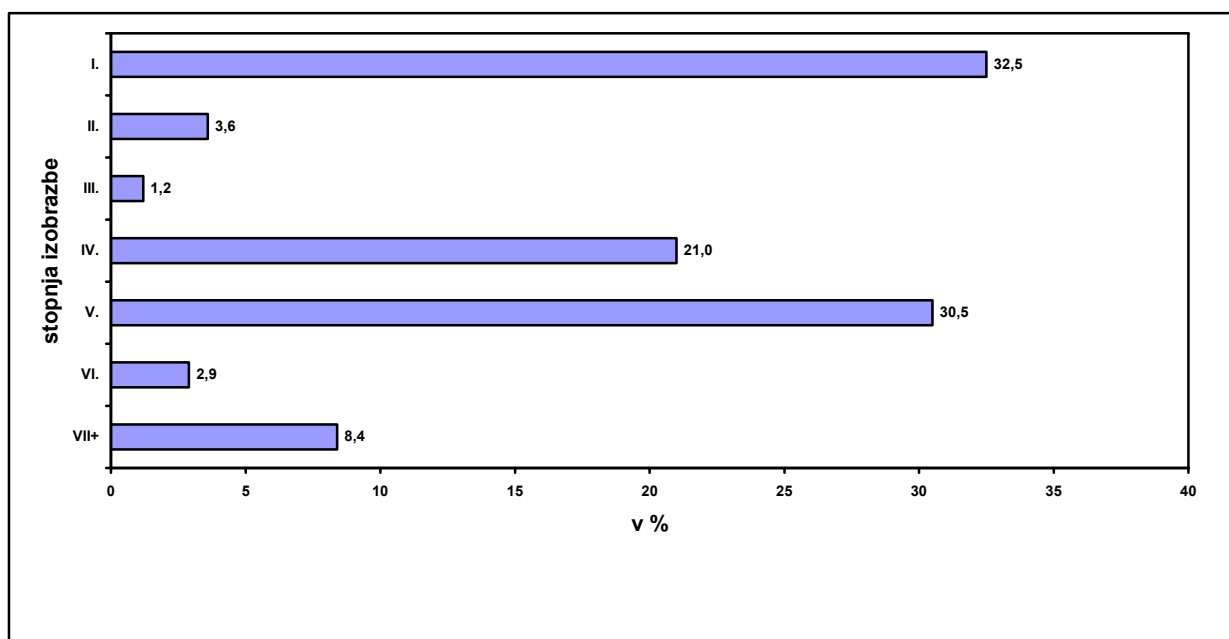
Slika 4: Struktura brezposelnih žensk po času trajanja brezposelnosti, v Sloveniji, maj 2007

Vir: Pribošič Peric, 2007, str. 7.

Struktura brezposelnih žensk po stopnjah izobrazbe v Sloveniji kaže, da je nadpovprečna visoka stopnja brezposelnosti pri manj izobraženih. Po podatkih iz leta 2007 ima kar 32,5 % žensk doseženo le I. stopnjo izobrazbe, 30,5 % jih ima dokončano V. stopnjo izobrazbe, 21,0 % pa IV. stopnjo izobrazbe (glej Sliko 5 na str. 25). Z višanjem izobrazbe se stopnja brezposelnosti zmanjšuje, vendar precej bolj izrazito za mlajše kot za starejše. Starejši namreč lahko pomanjkanje izobrazbe nadomestijo z delovnimi izkušnjami in usposobljenostjo ter delovno dobo pri delodajalcu, medtem ko so slabo izobraženi in nizko kvalificirani mladi na trgu dela v precej slabšem in negotovem položaju. Zaradi pomanjkanja izkušenj in nizke izobrazbe imajo manj zaposlitvenih priložnosti; tiste, ki so, pa so pogosto ne-varne in nestabilne (Ignjatović et al., 2006, str. 52). Kljub temu pa se tudi visoko izobražene ženske soočajo z brezposelnostjo, kar je posledica tega, da je konkurenca med visoko izobraženimi na trgu delovne sile oziroma pri iskanju prvih zaposlitev precej ostra (Antončič et al., 2005, str. 164).

Slika 5: Struktura brezposelnih žensk po stopnjah izobrazbe v Sloveniji, maj 2007

Vir: Pribošič Peric, 2007, str. 9.

Med brezposelnimi ženskami so najbolj ranljive mlade ženske, kar neposredno vpliva tudi na njihovo rodnostno vedenje. Mladi so zaradi brezposelnosti vse dlje ekonomsko in socialno odvisni od staršev, zmanjšuje se njihov človeški kapital, hkrati pa tudi bodoči zaslužki, zato odlagajo rojstva prvih otrok v zrelejša leta, kar posledično vpliva na upadanje rodnosti (Adsera, 2004, str. 7). Brezposelnost najbolj vpliva na izobražene ženske, ki zaradi večjih želja in s težnjami po poklicni uveljavitvi odlagajo starševstvo pogosteje kot manj izobražene brezposelne ženske (Černič Istenič et al., 1999, str. 32).

4.4. Delitev dela med spoloma v družini

Številne raziskave dokazujejo, da je družinsko delo¹⁶ (gospodinjsko delo in vzgoja otrok) precej neenakomerno razporejeno med partnerjema. Veliko večino družinskega dela še vedno opravljajo ženske, čeprav so že več kot pol stoletja vključene v formalno sfero dela zunaj doma in so zaposlene za polni delovni čas. Kljub temu da so ženske že toliko časa vključene v plačano delo, vključevanje moških v družinsko neformalno delo zelo počasi napreduje. Pari, ki si enakopravno delijo delo v družini, so še vedno v manjšini. Raziskava (Kvaliteta življenja v Sloveniji) iz leta 1994 je pokazala, da moški v povprečju za gospodinjska opravila porabijo 7,0 ur na teden, ženske pa kar 25,8 ur. Tudi pri vzgoji otrok so moški še vedno premalo dejavni;

¹⁶ Družinsko delo je vse neplačano delo v družinski sferi. Gospodinjsko delo pa je tisti del družinskega dela, ki zagotavlja materialno preživetje in obnavljanje delovne sile. Gospodinjsko delo poteka v okviru doma oziroma gospodinjstva, medtem ko opravljanje družinskega dela poteka v nujni interakciji z družbenimi institucijami (Bezjak et al., 2004, str. 319).

moški za vzgojo otrok v povprečju porabijo 17,9 ure na teden, ženske pa skoraj dvakrat več – kar 27,3 ure (glej Tabela 7).

Tabela 7: Število ur, porabljenih za gospodinjska opravila in za otroke po spolu, v Sloveniji

	Gospodinjska opravila povprečje	Ukvarjanje z otroki povprečje
Vsi	16,6	22,7
Moški	7,0	17,9
Ženske	25,8	27,3

Vir: Anžič et al., 1996, str. 65.

Moški večino časa preživijo v plačanem delu, ženske pa morajo več časa čas posvetiti gospodinjskim delom in vzgoji otrok, kar jim predstavlja dvojno obremenitev na škodo spanja, zabave, sproščanja in samoizpolnjevanja. Kuharjeva opozarja, da takšna nepravična delitev družinskega dela med partnerjema intenzivno vpliva na zmanjševanje števila otrok (Kuhar, Ule, 2003, str. 129).

Stropnikova (2005, str. 14 - 15) je v svoji raziskavi ugotovila, da bi ženske imele več otrok, če bi bile deležne večjega sodelovanja nasprotnega spola pri družinskih obveznostih. Avtorica predlaga dva ukrepa, kako doseči enakomernejšo delitev dela med spoloma pri vzgoji in skrbi za otroke ter tri ukrepe za enakomernejšo delitev gospodinjskih obveznosti med spoloma. *Ukrepa za enakomernejšo angažiranost obeh spolov pri vzgoji in skrbi otrok sta:* (1) pozitivno vzpodbujanje očetov v javnosti, ko se odločijo za starševski dopust ali dopust za nego bolnega otroka; (2) vzpodbujanje in razvijanje pozitivnega odnosa pri delodajalcih, ko se očetje odločijo za starševski dopust ali dopust za nego otroka. *Ukrepi za enakomernejšo delitev gospodinjskih obveznosti pa so:* (1) odpravljanje miselnosti, da je delitev del biološko pogojena; (2) vzgajanje otrok naj bo usmerjeno k odpravljanju stereotipov glede vlog spolov; (3) poudarjanje pomena partnerstva v medsebojnih odnosih. Stropnikova poudarja, da enakosti med spoloma ni možno doseči zaradi nekaterih specifičnih vlog spolov, enakosti se lahko zgolj bolj približamo.

Čeprav je družinsko delo v Sloveniji še vedno spolno determinirano, pa raziskave dokazujejo, da se predvsem mlajše generacije otepajo tradicionalne miselnosti delitve neplačanega dela v družini. Kljub temu da se spremembe odvijajo počasi, mlajši moški postajo bolj dovzetni za vključevanje v gospodinjska dela in pri vzgoji in skrbi za otroke (Kuhar, Ule, 2003, str. 7).

5. USKLAJEVANJE POKLICNIH IN DRUŽINSKIH OBVEZNOSTI

Družinska politika in politika zaposlovanja se povezujeta, ko posameznik deli in usklajuje svoj čas med družinskimi in poklicnimi obveznostmi (Anžič et al., 1996, str. 149). Usklajevanje plačanega dela in družinskega življenja je dinamičen proces, na katerega vplivajo številni makro- in mikro-sistemi ter psihosocialni dejavniki. Kljub temu da v praksi deluje na nivoju

posameznika, nanj vplivajo tudi širši družbeno-politični faktorji ter dejavniki, ki izhajajo iz plačanega dela in družinskega življenja (Vladimirov, 2004, str. 6).

Združljivost poklica in družine je bila sprva predvsem ženska stvar. Ženske so namreč vse pogostejše udejstvovanje na področju plačanega dela morale uskladiti z družinskimi obveznostmi. S spreminjanjem očetovske vloge v družbi in družini, pa postaja ta problematika aktualna tudi za moške.

Naraščajoča vključenost žensk v izobraževalnem procesu in na trgu delovne sile povečuje probleme pri usklajevanju vlog v sferi produkcije in reprodukcije. Delovna zakonodaja (pravica do plačanega enoletnega starševskega dopusta, delo s skrajšanim delovnim časom) in sistem javnega otroškega varstva olajšujeta usklajevanje med vlogama v teh dveh sferah, vendar pa so problemi še vedno prisotni. Nekatere matere bi želele ostati dlje časa doma pri otrocih, druge pa bi rade delale s skrajšanim delovnim časom (Černič Istenič et al., 1998, str. 78).

Hewlettova s sodelavci (Repe, 2004, str. 31) je v raziskavi *Ženske na visokih položajih* proučevala združljivost družine in poklica. Pri tem je ugotovila, da:

- so ženske z uspešno kariero pogosteje brez otrok;
- je za ženske na visokih položajih manj verjetno, da se bodo poročile (obstaja velika verjetnost, da bodo samske ali ločene);
- ženske še vedno prevzemajo glavno odgovornost za gospodinjska opravila;
- se ženske, ki so zaradi otrok prekinile svojo kariero, največkrat želijo vrniti na delo;
- ženske na visokih položajih načeloma ne verjamejo, da imajo lahko tako dom kot družino;
- so ženske z uspešnimi karierami pogosteje ločene;
- ženske zaposlene v organizacijah (npr. menedžerke), težje usklajujejo različne vloge kot podjetnice.

Usklajevanje delovnih in družinskih obveznosti, profesionalne ambicije, predsodki in ovire v okolju, objektivno in subjektivno vsiljen način življenja vplivajo tudi na rodnostno vedenje ljudi (Stropnik, 2005, str. 15).

Musek (1995, str. 168) navaja tri modele reševanja, kako uskladiti poklicno delo in družinske obveznosti:

1. usmeriti žensko v kariero na račun družine;
2. usmeriti žensko v družino na račun kariere;
3. omogočiti ženskam, da bodo materinstvo lažje povezale s poklicno kariero.

Prvi dve rešitvi v današnji družbi vsekakor nista sprejemljivi; prvi model odtuja žensko od družinskega življenja, drugi model pa pomeni odrekanje poklicnemu uveljavljanju in uresničevanju lastnih potencialov. Najboljša rešitev je tretji model, ki pa je vsekakor najtežje dosegljiv, saj veliko zahteva od posameznikov, članov družine in družbe. Ta rešitev zahteva

nenehno usklajevanje med delom in družino, to pa se lahko odraža kot prilagajanje ali pa gre za konfliktno odločanje med dajanjem prednosti družini ali zaposlitvi.

Lohkamp-Himmighofen (Stanovnik, Stropnik, 1996, str. 1) na podlagi izkušenj ugotavljata, da je usklajevanje zaposlitve in starševstva možno kombinirati na več načinov:

- *Zaposlitev enega starša s polnim delovnim časom, drugega pa s skrajšanim delovnim časom* (tradicionalni vzorec obnašanja in spolna delitev dela, kar pomeni, da naj se delo, ki ga opravlja moški, usklajuje z delom, ki ga opravlja ženska).
- *Fazna izmenjava zaposlitve, starševstva in ponovne zaposlitve* (tudi ta možnost se največkrat izkazuje kot tradicionalna delitev dela med spoloma. Čeprav bi bila morda sprejemljiva za oba spola, še vedno nizek delež očetov koristi pravico do starševskega dopusta).
- *Sprememba v trajanju delovnega časa* (zaposlitev enega od staršev za krajši delovni čas v nekem obdobju, kasneje pa ponovna zaposlitev za polni delovni čas; pri tem pa morata biti zagotovljena dva pogoja - neproblematičen prehod s skrajšanega na polni delovni čas ter zadostna ponudba kvalifikaciji ustreznih delovnih mest s skrajšanim delovnim časom).
- *Starševstvo ob zaposlitvi za polni delovni čas* (zaposlitev obeh staršev za polni delovni čas in pravična delitev družinskega dela med njima).

Usklajevanje obveznosti družinskega življenja na eni strani ter z zahtevami poklica na drugi strani predstavlja ženskam veliko večje breme na karierni poti kot moškim. Za lažje in boljše usklajevanje delovnih in družinskih obveznosti bi morali biti izpolnjeni trije cilji (Stropnik, 2005, str. 27):

1. ustvariti družbo, ki bo naklonjena usklajevanju poklicnega in družinskega življenja;
2. omogočanje zaposlitve vsaki ženski, ki si želi biti zaposlena;
3. usklajevanje poklicnega in družinskega življenja upoštevati tudi v zakonodaji.

Da bi bili ti cilji izpolnjeni, pa Stropnikova (2005, str. 28) ugotavlja:

- potrebno je ustvariti takšno družbeno sfero, ki bo naklonjena zaposlovanju mater, tudi tistih z majhnimi otroki;
- ustvariti pogoje, ki bodo omogočali in olajšali prehod iz polnega na krajši delovni čas in obratno;
- v primeru zaposlovanja za krajši delovni čas – npr. 6 ur dnevno, zapolniti razliko do polnega pokojninskega zavarovanja;
- vzpodbujati podjetja, da zaposlijo starše, tako matere kot očete, ki se po daljši odsotnosti zaradi varstva in nege otrok želijo ponovno zaposliti;
- vzpodbujati zaposlovanje za krajši delovni čas;
- omogočati prosto razporejanje delovnega časa (če je skladno z naravo dela);
- vzpodbujati delo na domu;
- strogo sankcioniranje delodajalcev, ki pogojujejo zaposlitev z odpovedjo starševstva;
- omogočati družinski dopust (do otrokovega 14. leta);

- povečati število dni letnega dopusta ljudem z otroki.

5.1. Varstvo zaposlenih nosečnic in mater z majhnimi otroki

Varstvo materinstva na področju dela v Sloveniji podrobno opredeljuje in ureja Zakon o delovnih razmerjih. Ta določa, da med nosečnostjo ženska ne sme opravljati del, ki škodljivo vplivajo na zdravje oziroma na psihofizične sposobnosti nosečnice. V takem primeru mora delodajalec nosečnico premestiti na drugo, primernejše delovno mesto in ji zagotoviti enako plačilo, kot ga je prejela na prejšnjem delovnem mestu. Zakon prepoveduje materam z majhnimi otroki nalaganje nadurnega dela, hkrati pa tudi omejuje delo v nočnem času (Bečan et al., 2005, str. 65).

Delovno razmerje ne preneha nosečnici oziroma delavki ali delavcu, ki je začasno odsoten/-na z dela zaradi izrabe porodniškega dopusta in dopusta za nego in varstvo otroka. Izključno s soglasjem pa lahko preneha delovno razmerje obema zakoncema, zaposlenima pri istem delodajalcu in delavcu, katerega zakonec je kot brezposelna oseba prijavljen na Zavodu za zaposlovanje in delavki oziroma delavcu samohranilcu z otrokom do dveh let starosti. Tudi pri odpuščanju delavcev, katerih delo postane trajno nepotrebno, se ne sme vključiti nosečnic in delavcev ter delavk, ki so začasno odsotni z dela zaradi izrabe porodniškega dopusta in dopusta za nego in varstvo otrok (Anžič et al., 1996, str. 150).

5.2. Starševski dopust

Starševski dopust določa in ureja Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih. Z njim se ureja zavarovanje za starševsko varstvo in pravice, ki izhajajo iz tega, družinske prejemke, pogoje in postopek za uveljavljanje posameznih pravic ter druga vprašanja, ki izhajajo iz tega zakona. Po tem zakonu je starševski dopust pravica do odsotnosti z dela zaradi poroda oziroma nege in varstva otrok in se formalno priznava v pokojninsko dobo. Določen je v koledarskih dnevih za polno odsotnost z dela. Po tem zakonu imajo starši pravice iz naslova zavarovanja za starševsko varstvo in pravice do družinskih prejemkov.

Vrste starševskega dopusta so:

- porodniški dopust,
- očetovski dopust,
- dopust za nego in varstvo otroka,
- posvojiteljski dopust.

5.2.1. Porodniški dopust in dopust za nego in varstvo otroka

Plačan porodniški dopust razrešuje protislovja med starševsko funkcijo in ekonomsko dejavnostjo človeka v industrijskem razvitem svetu (Šircelj, 2006, str. 175). Od leta 1986 trajata porodniški dopust in dopust za nego in varstvo otroka v Sloveniji eno leto (Andolšek Jeras et al.,

1995, str. 67). Prvi del (3 meseci) je namenjen pripravi na porod, negi in varstvu otroka takoj po porodu ter zaščiti materinega zdravja ob rojstvu otroka in po njem. Če mati rodi mrtvega otroka, ima pravico do porodniškega dopusta še 42 dni od dneva poroda. Pravico do porodniškega dopusta ima mati¹⁷ otroka, pod določenimi pogoji pa tudi oče otroka ali druga oseba ali eden od starih staršev otroka. Porodniški dopust lahko izjemoma izkoristi oče¹⁸ ali druga oseba, vendar le v primeru, če mati umre in zapusti otroka oziroma, če na podlagi zdravniškega mnenja začasno ali trajno ni sposobna za samostojno življenje in delo. Po tem delu dopusta je tako materam kot očetom zagotovljena pravica do ponovne vrnitve na prejšnje delovno mesto (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, 2006).

Porodniški dopust se izrabi strnjeno v obliki polne odsotnosti z dela. Mati mora nastopiti s porodniškim dopustom praviloma 28 dni pred predvidenim datumom rojstva, saj v nasprotnem primeru neizrabljenega dela porodniškega dopusta ne more izkoristiti po otrokovem rojstvu. Izjema obstaja le v primeru, če se otrok rodi pred predvidenim datumom. Če mati na dan poroda še ni izkoristila porodniškega dopusta, ga začne uveljavljati z dnem rojstva otroka (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, 2006).

Neposredno po preteku porodniškega dopusta pa ima eden od staršev (mati ali oče) pravico do dopusta za nego in varstvo otroka v skupnem trajanju 260 dni, ki se prav tako izrabi strnjeno v obliki polne ali delne odsotnosti z dela. Del dopusta za nego in varstvo otroka (največ 75 dni) se lahko prenese in izrabi kasneje, vendar najkasneje do otrokovega 8. leta starosti. Dopust za nego in varstvo otroka se izjemoma podaljša v naslednjih primerih (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, 2006):

- če mati rodi dvojčka oziroma več živorojenih otrok,
- ob rojstvu nedonošenčka,
- ob rojstvu otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo,
- če starša že varujeta in vzgajata najmanj dva otroka do starosti 8 let.

V času porodniškega dopusta in dopusta za nego in varstvo otroka je zaposleni materi¹⁹ oziroma očetu zagotovljeno denarno nadomestilo. To nadomestilo je enako povprečni plači upravičenca v zadnjem letu oziroma povprečni osnovi, od katere je upravičenec plačeval prispevek za porodniško varstvo v zadnjih mesecih pred obveznim nastopom porodniškega dopusta in dopusta za nego in varstvo otroka.

Plačan porodniški dopust ima pomemben ekonomski vpliv tako za družbo kot družino ter na druge vidike (zdravstvene, pronatalistične, psihološke, pedagoške itd.). Pravica do porodniškega

¹⁷ Pravico do tega dela imajo tudi nezaposlene matere (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, 2006).

¹⁸ Oče ima pravico do porodniškega dopusta v enakem obsegu kot mati, zmanjšanim za toliko dni, kolikor jih je mati že izkoristila (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, 2006).

¹⁹ Če mati ob rojstvu ni zaposlena oziroma nima pravice do denarnega nadomestila za porodniški dopust in dopust za nego in varstvo otroka in je državljanica Republike Slovenije, je upravičena do starševskega dodatka (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, 2006).

dopusta ima velik pomen tako za matere kot očete in nazadnje tudi za celotne družine, saj sta trajanje pravice do porodniškega nadomestila in njegova višina tista, ki odločilno vplivata na čas odsotnosti z dela. Prav porodniško nadomestilo namreč zagotavlja družini dohodke v času, ko je eden od staršev odsoten s trga dela zaradi nege, vzgoje in varstva otroka (Stanovnik, Stropnik, 1996, str. 2).

Delež povprečnega porodniškega nadomestila v povprečni plači v Sloveniji se skozi leta spreminja (glej Tabela 8). Novembra leta 1991 je le 20 % upravičenk prejelo - glede na povprečno plačo v Sloveniji - višje nadomestilo plače. Več kot polovica upravičenk pa je prejela znesek, ki je bil nižji od vsote minimalnih življenjskih stroškov odrasle osebe in polovice minimalnih življenjskih stroškov otroka (Stanovnik, Stropnik, 1996, str. 5).

Tabela 8: Primerjava povprečnega porodniškega nadomestila in povprečne plače, v Sloveniji, 1981 - 1995

Leto	Delež porodniškega nadomestila v povprečni plači (v %)	
	neto	bruto
1981	58	
1982	61	
1983	64	
1984	57	
1985	60	
1986	ni podatka	
1987	73	
1988	75	
1989	57	
1990	73	
1991	69	72
1992		69
1993		71
1994		71
1995		73

Vir: Stanovnik, Stropnik, 1996, str. 5.

Stanovnik pripisuje nizko vrednost porodniškega nadomestila naslednjim dejstvom (Stanovnik, Stropnik, 1996, str. 5):

- upravičenke so praviloma mlajše ženske s kratko delovno dobo in nižjim položajem v delovni hierarhiji;
- pogosto so zaposlene v nizko akumulativnih, delovno intenzivnih panogah, kjer v povprečju dosegajo podpovprečne plače.

Starševsko nadomestilo za polno odsotnost z dela znaša 100% osnove (brez dnevnic, kilometrine, prevoza na delo), če je upravičenec najmanj 12 mesecev prejemal plačo za svoje delo. Če so bili prispevki, ki predstavljajo osnovo za izračun starševskega nadomestila plačani za krajši čas kot 12 mesecev, se za manjkajoče mesece kot osnova upošteva 55 % minimalne plače (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, 2006). Krajša delovna doba in slabša, manj plačana delovna mesta imata torej pomemben vpliv na višino porodniškega nadomestila. Odsotnost z dela med trajanjem porodniškega dopusta ima tudi negativne posledice na prihodnje zasluzke, strokovno usposobljenost, možnost napredovanja, zjamčenost delovnega mesta in podobno. Seveda pa so te posledice še intenzivnejše, če se mati oziroma oče po preteku porodniškega dopusta ne more vrniti na prejšnje ali vsaj enakovredno delovno mesto. Še hujša posledica je, da starš lahko postane brezposeln in ima težave s pridobivanjem trajne in stabilne zaposlitve (Stanovnik, Stropnik, 1996, str. 67).

5.2.2. Očetovski dopust

Očetovski dopust je bil postopoma uveden od januarja 2003 do januarja 2005 z namenom, da se spodbuja očete, da bi koristili dopust za nego in varstvo otroka in bi se tako zagotovila enakopravnost obeh spolov pri vzgoji in varstvu otrok (Stropnik, 2005, str. 11). Ob rojstvu otroka ima oče pravico do očetovskega dopusta, v trajanju 90 dni, pri čemer mora prvih 15 dni dopusta koristiti do dopolnjenega šestega meseca otrokove starosti, drugih 75 dni pa lahko izrabi najdlje do tretjega leta starosti otroka. Očetovski dopust lahko oče koristi v obliki polne odsotnosti z dela, v strnjenem nizu (brez prekinitev) ali po dnevih. Če oče koristi porodniški dopust, nima pravice do očetovskega dopusta. Pravica do očetovskega dopusta je neprenosljiva, kar pomeni, da jo lahko izrabi le oče (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, 2006).

V času očetovskega dopusta je oče upravičen za prvih 15 dni do 100 % nadomestila plače, za ostalih 75 dni pa mu Republika Slovenija zagotavlja plačilo prispevkov za socialno zavarovanje na podlagi minimalne plače (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, 2006).

V prvih štirih mesecih leta 2003 je v Sloveniji očetovski dopust izkoristilo približno 63 % očetov. Povprečno so očete izkoristili le približno polovico pripadajočih dni s polnim nadomestilom – torej v povprečju 8 dni (Stropnik, 2005, str. 10). Raziskave dokazujejo, da očetovski dopust nima bistvenega vpliva na razbremenjevanje zaposlenih mater, ki bi se želele prej vrniti na delovno mesto (Stropnik, 2005, str. 12).

5.2.3. Posvojiteljski dopust

Oseba, ki ji je otrok zaupan v vzgojo in varstvo z namenom posvojitve v skladu s predpisi Republike Slovenije, ima pravico do posvojiteljskega dopusta, ki ga nastopi najkasneje 30 dni po namestitvi otroka v družino. Če je posvojitelj izrabil porodniški dopust, dopust za nego in varstvo otroka, očetovski dopust ali starševski dodatek, ni upravičen do posvojiteljskega

dopusta. Posvojiteljski dopust se lahko izrabi strnjeno, ob polni ali delni odsotnosti z dela, pri čemer skupno trajanje ne sme presegati 150 dni (za otroka, starega od enega do štirih let) oziroma 120 dni (za otroka v starosti 4 - 10 let). Posvojitelj ima v času posvojiteljskega dopusta pravico do posvojiteljskega nadomestila (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, 2006).

5.3. Delovni čas in fleksibilnost zaposlovanja

Dolg in tog delovni čas pušča premalo časa posamezniku za družinske obveznosti in družinam narekuje ritem življenja. Kljub temu da krajši delovni čas in fleksibilnost zaposlovanja nista v skladu z racionalnostjo in rentabilnostjo podjetij, pa so takšne oblike zaposlovanja nujno potrebne za lažje usklajevanje delovnih in zasebnih obveznosti (Stanovnik, Stropnik, 1996, str. 28).

Spreminjanje delovnega časa in njegovo skrajševanje omogočata posamezniku lažje usklajevanje delovnih in zasebnih obveznosti. Uvajanje dela s krajšim delovnim časom, dela na domu, dela na daljavo in delitve delovnega mesta naj bi omogočile nastanek novih delovnih mest in posledično zmanjšale brezposelnost.

Zakon o delovnih razmerjih in Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih omogočata staršem skrajšani delovni čas, vendar ne manj kot polovični delovni čas, kadar zahtevajo to koristi predšolskega otroka. Delo s skrajšanim delovnim časom se lahko opravlja 2,5 dni tedensko s polnim delovnim časom ali izmensko vsak drugi dan ali vsak drugi teden. To pravico lahko uveljavljata tako oče kot mati, pravice iz delovnega razmerja in pokojninskega zavarovanja pa so zagotovljene le krajši čas (Zakon o delovnih razmerjih, 2002; Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, 2006). Do 1.1. 2002 so to možnost izkoristile le redke matere, saj so upravičenke v tem času prejemale plačo za krajši delovni čas in ker so morale same plačevati prispevke za zdravstveno in pokojninsko zavarovanje. Po sprejetju zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih leta 2001 (z veljavnostjo od 1.1.2002 dalje), po katerem prispevke za zdravstveno in pokojninsko zavarovanje plačuje država, in sicer od višine minimalne plače, pa se je njihovo število povečalo (Šircelj, 2006, str. 177).

Zaposlitev s skrajšanim delovnim časom ima tako dobre kot slabe lastnosti. Po eni strani omogoča staršem v določenem obdobju življenjskega cikla, da lažje usklajujejo poklicne in družinske obveznosti, po drugi strani pa so delodajalci materialno in statusno prikrajšani. Najboljša rešitev se kaže v omejenem trajanju s skrajšanim delovnim časom, ko so otroci majhni (Stanovnik, Stropnik, 1996, str. 29).

Obstoječa organizacija dela in delovni procesi, pa tudi pripravljenost delodajalcev redko kje zagotavljajo prilagoditev delovnega časa družinskim obveznostim in potrebam. Kljub temu da država s svojimi socialnimi politikami in programi lajša in vzpodbuja fleksibilne oblike zaposlovanja, pa so še vedno organizacije in podjetja tista, ki z neformalnimi dejavniki znotraj

organizacije ali podjetja vzpodbujajo ali zavirajo koriščenje družini prijaznih programov za posameznikovo kariero. Med te uvrščamo (Vladimirov, 2004, str. 39):

- *Časovne zahteve organizacije.* S temi dejavniki se določajo pričakovanja do zaposlenih, da delajo nadure. Glede na to, da je produktivnost menedžerjev in strokovnega osebja težko izmerljiva, so prav nadure tiste, na podlagi katerih se ugotavlja uspešnost teh zaposlenih in stopnja pripadnosti organizaciji. Predvsem t.i. »*face time*« (»*biti fizično prisoten na delovnem mestu*«) ustvarja pritisk na zaposlene, da delajo dlje (kot je zakonsko določeno) in s tem dokazujejo svojo pripadnost.
- *Posledice koriščenja družini prijaznih programov za posameznikovo kariero.* Kultura v organizaciji ali podjetju, ki ni naklonjena družinskemu življenju zaposlenih, pogosto zavira zaposlene, da bi koristili formalno obstoječe družini prijazne programe. Zaposleni se namreč bojijo negativnih posledic za svoje delo in za kariero nasploh.
- *Podpora menedžerjev.* Številne raziskave dokazujejo, da podpora menedžerjev bistveno pripomore k lažjemu usklajevanju poklicnega in družinskega življenja. Salmi in Hochschild menita, da k temu pripomore tudi podpora kolegov. Integracija plačanega dela in družinskega življenja namreč poteka na vsakodnevni ravni, posameznikovo plačano delo pa je pogosto nemogoče obravnavati ločeno od dela kolegov in dinamike celotnega podjetja ali organizacije.

Fleksibilne oblike dela so privedle do strukturnih, tehnoloških, organizacijskih sprememb in do zmanjševanja »*sedmih oblik varnosti*«, ki so neposredno povezane s trgom delovne sile. To so varnost trga delovne sile, varnost zaposlitve, varnost samega dela, varnost delovnih mest, reproduktivna varnost delovne sile, varnost predstavljanja delovne sile ter varnost dohodka (Trkman, 2006, str. 53).

Raziskave kažejo, da se zaposleni zelo redko poslužujejo fleksibilnih oblik zaposlovanja, ker se bojijo diskriminacije in drugih posledic, ki bi temu lahko sledile. V delovnem okolju je namreč še vedno norma »*delati nadure*« in »*biti fizično prisoten na delovnem mestu*«. Tako je povsem mogoče, da se zgodi, da podjetje ali organizacija investira čas, denar in znanje v razvoj družini prijaznih programov, vendar pa jih zaposleni ne koristijo zaradi specifične organizacijske klime, ki tega ne odobrava (Vladimirov, 2004, str. 39).

5.4. Varstvo otrok

Naraščajoča participacija žensk v sferi produkcije je povzročila velik problem varstva otrok, saj slovenska družba ni pravočasno reagirala z odpiranjem mest v vrtcih in drugih organiziranih oblikah predšolske vzgoje. Na tem področju so se razmere začele izboljševati šele po letu 1980, ko so zgradili številne nove kapacitete vzgojno-varstvenih ustanov (Šircelj, 2006, str. 180).

Starši se poslužujejo različnih oblik otroškega varstva, ki njihovim potrebam in potrebam otroka v določeni starosti najbolj ustrezajo. Izbirajo lahko med formalnim varstvom (kamor sodijo

vrhci) in med neformalnim varstvom, kamor uvrščamo varovanje pri nesorodnikih (poklicna varuška, sosed) in sorodnikih - babicah, tetah itd. (Andolšek Jeras et al., 1995, str. 68).

5.4.1. Vrhc

Za Slovenijo je značilna relativno dobro razvita javna in zasebna mreža vrhc, v katere se vključujejo otroci do enega leta starosti. V javnih vrhc je osnova za plačilo staršev cena programa, v katerega je otrok vključen in obsega stroške vzgoje, varstva in prehrane otroka v vrhc. Plačilo staršev določi lokalna skupnost, v kateri imajo otrokovi starši stalno prebivališče, na podlagi lestvice, ki starše razvršča v razrede glede na dohodek na družinskega člana v primerjavi s povprečno plačo na zaposlenega v Sloveniji in glede na premoženje družine. Starši, ki prejemaio denarno socialno pomoč po predpisih o socialnem varstvu, so plačila v celoti oproščeni. To velja tudi za zasebne vrhce, ki jim pripadajo javna sredstva (Zakon o vrhc, 2005).

Če imajo starši v vrhc več kot enega otroka, plačujejo za starejšega otroka en razred nižjo ceno. Starši, ki niso zavezanci za dohodnino v Republiki Sloveniji, plačajo polno ceno programa, v katerega je otrok vključen (Zakon o vrhc, 2005). 1. septembra 2008 bo začel veljati dopolnjen Zakon o vrhc, ki prinaša brezplačno varstvo za drugega in vse ostale otroke, če ima družina v istem vrhc že enega otroka. Novela Zakona o vrhc pomeni pomembno finančno razbremenitev staršev, ki opozarjajo, da so vrhce dragi in pomenijo velik strošek v družinskem proračunu (Jeraj, 2008).

Kljub razvejani mreži javnih in zasebnih vrhc pa se starši najmlajših otrok ne navdušujejo najbolj za to obliko varstva. Razlog tiči v neujemanju njihovega delovnega časa z delovnim časom v vrhc ter pogosto obolevanje otrok v vrhc, kar starše omejuje pri izpolnjevanju poklicnih oziroma zaposlitvenih obveznosti (Andolšek Jeras et al., 1995, str. 68). Stropnikova pa ugotavlja še eno slabost teh ustanov. Predšolska vzgoja v Sloveniji je danes povprečno visoko subvencionirana za družine z nižjimi dohodki. Za družine z višjimi dohodki (največkrat so to družine visoko izobraženih staršev), ki med drugim niso upravičene do otroškega dodatka in drugih transferjev, pa plačilo vrhca izniči pozitiven vpliv izobrazbe in odgovornega ter hkrati zahtevnega dela na dohodke. Tako je največkrat razpoložljivi dohodek družin visoko izobraženih staršev nižji od razpoložljivega dohodka družin manj izobraženih staršev, ki zaslužijo manj (Stropnik, 2005, str. 67).

5.4.2. Neformalna varstva otrok

Zaradi omenjenih pomanjkljivosti vrhc starši majhnih otrok zelo pogosto uporabljajo tudi neformalne oblike varstva; varovanje otrok pri sorodnikih oziroma pri nesorodnikih. Vendar pa je tudi takšno varstvo povezano z določenimi problemi. Pri prvih se pogosto ustvarjajo napetosti v odnosih med otrokovimi starši in sorodniki glede vzgoje. Spreminja se tudi življenjska pot žensk, kar ne pomeni le »novih« žensk in mater temveč tudi »novih« babic, ki imajo svoje cilje tudi zunaj družine in zato niso vedno na razpolago za varovanje otrok (Kuhar, Ule, 2003, str.

61). Varstvo pri nesorodnikih pa je povezano z visokimi finančnimi obremenitvami staršev, saj stroške takšnega varstva otrok starši v celoti krijejo sami (Andolšek Jeras et al., 1995, str. 68).

6. SKLEP

Družbeni položaj žensk v Sloveniji se je v zadnjih letih precej izboljšal, vendar pa je na mnogih področjih še vedno mogoče čutiti razkorak med formalno in dejansko enakostjo obeh spolov. V zadnjem stoletju je ženska postala opaznejša, njeno delovanje se je razširilo tudi v javno sfero. Kljub temu pa se njena vloga in obveznosti v zasebni sferi niso zmanjšale v sorazmerju z njenimi novimi vlogami v javnem življenju.

Tudi danes se ženske soočajo s podobnimi težavami kot v preteklosti. Še vedno opravijo največji delež neplačanega dela v zasebni sferi, kljub njihovi zaposlenosti za polni delovni čas. Povratno vključevanje moških v zasebno sfero je namreč še dokaj skopo. Za večino žensk v Sloveniji izbira med kariero in družino ne obstaja, pač pa ženske poskušajo po najboljših močeh združevati oboje. Zaradi tega so dvojno obremenjene, saj se morajo vsakodnevno soočati z usklajevanjem kariere oziroma dela v službi in zasebnega življenja. Kljub temu da so v povprečju ženske bolje izobražene kot moški, zaradi kombinacije dela doma in v javni sferi, zasedajo slabše položaje v hierarhiji delovnih mest. Segregirane so v ženskih poklicih in panogah, njihovo delo je manj cenjeno, slabše plačano, otežen pa jim je tudi dostop do vodilnih delovnih mest. Tukaj se soočajo s celim kupom ovir, ki jim onemogočajo dostop do najvišjih vodilnih mest.

Visoka vključenost žensk v izobraževalni proces in na trg delovne sile sta povzročila spremenjen vzorec rodnosti. Zaradi podaljševanja izobraževanja se zvišuje starost matere ob rojstvu prvega otroka, hkrati pa se ženske odločajo tudi za manj otrok. Ko končajo izobraževanje in se poskušajo vključiti na trg dela, se - zaradi pomanjkanja delovnih izkušenj ter zaradi potencialnega materinstva in odsotnosti zaradi porodniškega dopusta - pogosto soočajo z brezposelnostjo ali pa s fleksibilnimi oblikami zaposlitve, ki ne omogočajo pogojev za načrtovanje družine. Po drugi strani pa tudi stabilne zaposlitve vplivajo negativno na odsotnost zaradi materinstva. Pri tem jih omejujejo tako delodajalci, ki pogojujejo zaposlitev z odpovedjo starševstva, kot tudi znižanje njihovega človeškega kapitala, njihove konkurenčnosti na trgu dela ter produktivnosti. Zaradi odsotnosti s trga dela namreč izgubljajo pridobljena znanja in veščine, prav tako pa v času odsotnosti načeloma ženske ne pridobivajo novih znanj. Skladno z znižanjem produktivnosti se jim zniža tudi plačilo za opravljeno delo. S prekinitvijo dela zaradi rojevanja otrok pogosto tvegajo tudi popolno izključitev iz zaposlovanja oziroma v najboljšem primeru vrnitev na delovno mesto, kjer so kariero prekinile. Da ženske dosežejo želeno tako poklicno kot tudi v funkciji matere, morajo odločitve sprejemati skrbno in premišljeno. Zato najpogosteje izberejo odloženo materinstvo, ki jim omogoča, da si pridobijo določen poklicni položaj in ekonomski status, hkrati pa še vedno uresničijo materinske namere.

Usklajevanje poklicnih in družinskih obveznosti je središčna dilema zaposlene ženske. V Sloveniji so nekateri ukrepi, kot so na primer plačan starševski dopust, fleksibilne oblike zaposlovanja, zagotovljeno delovno mesto po vrnitvi iz starševskega dopusta ter varstvo otrok v vrtcih, ženskam olajšali njihove obveznosti in jim pomagali pri usklajevanju obeh sfer. Vendar pa je še vedno prisotnih kar precej dilem. Kot prvo izpostavljam porodniško nadomestilo, ki zagotavlja družini dohodke v času odsotnosti s trga dela zaradi nege, vzgoje in varstva otroka. Pravica do 100-odstotnega denarnega nadomestila plače je odvisna od dolžine delovne dobe upravičenke. Če upravičenka plače za svoje delo ni prejela najmanj 12 mesecev, bo njeno porodniško nadomestilo manjše od 100 % osnove plače. Odsotnost s trga dela zaradi porodniškega dopusta pa tudi negativno vpliva na prihodnje zasluzke, strokovno usposobljenost, možnost napredovanja, zajamčeno delovno mesto, v skrajnem primeru pa celo lahko povzroči brezposelnost in težave s pridobivanjem trajne in stabilne zaposlitve. Tudi delo s skrajšanim delovnim časom ima negativne posledice na varnost zaposlitve. Kot sem pokazala v svojem diplomskem delu, se zaposleni starši zelo redko odločijo za takšno obliko dela, saj se bojijo diskriminacije in drugih negativnih posledic, ki bi lahko sledile. Problematično je prav tako varstvo otrok v vrtcih. Varovanje otrok predstavlja staršem precejšen finančni zalogaj, predvsem je tako pri družinah z višjimi dohodki. Poleg tega je to varstvo problematično zaradi omejenega delovnega časa, otroci pa so tudi bolj nagnjeni k pogostim obolevanjem, kar seveda pomeni še več odsotnosti s trga dela zaradi nege otroka. Zato starši pogosto uporabljajo neformalne oblike varstva, ki pa jih država ne subvencionira.

Kljub temu da je se je družbeni položaj žensk v zadnjih letih izboljšal, pa se moramo zavedati, da so ženske še vedno v slabšem položaju kot moški. Za korenite spremembe bi bilo potrebno najprej doseči enakost med spoloma v javni in zasebni sferi, pa ne le teoretično, ampak v čisto realnem življenju in na vsakem koraku. Da bi bile ženske dejansko in brez kakršnih koli zadržkov enakopravne na vseh področjih svojega delovanja, bi morali verjetno tudi izkoreniniti vse tradicionalne stereotipe, ki delijo na tisto, kar je tipično »žensko« in tisto, kar je tipično »moško«. Menim, da bi bila lahko le taka osnova dovolj dobra podlaga za bolj optimističen pogled v prihodnost, tako kar zadeva ohranjanje nekih ekonomsko-socialnih razmerij v družbi kot – in predvsem – kar zadeva raven rodnosti.

LITERATURA

1. Adsera Alicia: Labor Market Performance and the Timing of Births. A Comparative Analysis across European Countries. Chicago : Department of Economics, University of Illinois at Chicago Population Research Center, University of Chicago, 2004. 29 str., 12 pril.
2. Andolšek Jeras Lidija et al.: Družine različne-enakopravne. Ljubljana : VITRUM, 1995. 149 str.
3. Antić Gaber Milica: Ženske v parlamentu. Ljubljana : Znanstveno in publicistično središče, 1998. 246 str.
4. Antončič Eda et al.: Otroci in mladina v prehodni družbi. Maribor : Ministrstvo za šolstvo in šport, Ministrstvo za delo, založba Aristej, 2005. 327 str.
5. Antončič Vojko et al.: Zaposlovanje- perspektive, priložnosti, tveganja. Ljubljana : Znanstveno in publicistično središče, 1992. 256 str.
6. Anžič Jožica et al.: Situacijska analiza o položaju otrok in družin v Sloveniji, 1995. Ljubljana : Slovenski odbor za UNICEF, 1996. 212 str.
7. Baker Catherine et al.: Ženske v znanosti. Ljubljana : Študentska založba, 2006. 215 str.
8. Bečan et al.: Evropsko delovno pravo. Ljubljana : GV Založba d.o.o., 2005. 447 str.
9. Bertoncej Nadja: Podjetnice in materinstvo. Diplomsko delo. Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, 2005. 70 str., 3 pril.
10. Bezjak Alenka et al.: Ženske v likovni umetnosti. Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo. Ljubljana : Študentska založba, 2004, št. 215/216, 318 - 319 str.
11. Cukut Sanja: Rojstva in samomori v Sloveniji skozi tri desetletja. Ljubljana : ZRC, 2006. 118 str.
12. Černič Istenič Majda: Rodnost v Sloveniji. Ljubljana : Znanstveno in publicistično in središče, 1994. 155 str.
13. Černič Istenič et al.: Rodnostno vedenje Slovencev. Nacionalno poročilo. Ljubljana : Znanstvenoraziskovalni center, 1998. 128 str.
14. Černič Istenič Majda et al.: Kakovost življenja: stanja in spremembe. Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, 1999. 213 str.
15. Ignjatović Miroljub et al.: Zaposljivost v Sloveniji-analiza prehoda iz šol v zaposlitve: stanje, napovedi, primerjava. Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, 2006. 262 str.
16. Jeram Jasna, Kozmik Vera: Položaj žensk v Sloveniji v devetdesetih. Poročilo Urada za žensko politiko za obdobje, 1990 - 1995. Ljubljana : Vlada Republike Slovenije, Urad za žensko politiko, 1997. 162 str.
17. Kuhar Metka, Ule Mirjana: Mladi, družina, starševstvo: spremembe življenjskih potekov v pozni moderni. Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, 2003. 156 str.
18. Linehan Margaret: Uspešne ženske: managerke velikih mednarodnih podjetij. Ljubljana : GV založba, 2001. 327 str.
19. Malačič Janez: Demografija. Teorija, analiza, metode in modeli. 6. izdaja. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2006. 310 str., 5 pril.
20. Manenica Anja: Spolna diskriminacija na slovenskem trgu delovne sile. Diplomsko delo. Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, 2006. 73 str.

21. Mulić Selma: Položaj žensk v slovenskem managementu. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2002. 37 str., 6 pril.
22. Musek Janez: Ljubezen, družina, vrednote. Ljubljana : 1995. 203 str.
23. Rener Tanja et al: Družine in družinsko življenje v Sloveniji. Znanstveno-raziskovalno središče. Koper : Univerza na Primorskem, Založba Annales, 2006. 259 str.
24. Repe Eva: Nove delovne kariere moških in žensk. Diplomsko delo. Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, 2004. 69 str., 5 pril.
25. Selinšek Alenka: Ženska med družino in kariero. Diplomsko delo. Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, 2004. 55 str.
26. Sešek Urška: Vključevanje žensk na trg delovne sile. Magistrsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2004. 78 str., 1 pril.
27. Stanovnik Tine, Stropnik Nada: Medgeneracijski transferji dohodka v Sloveniji. Fazno poročilo. Ljubljana : Inštitut za ekonomska raziskovanja, 1996. 160 str.
28. Stropnik Nada: Stališča prebivalstva kot odraz novih trendov v starševstvu in podlaga za preoblikovanje družinske politike v Sloveniji. Ljubljana : Inštitut za ekonomska raziskovanja, 2005. 73 str.
29. Šircelj Milivoja: Rodnost v Sloveniji od 18. do 21. stoletja. Ljubljana : Statistični urad Republike Slovenije, 2006. 326 str.
30. Škof Lidija: Poklicna in materinska pot ženske. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2002. 48 str., 13 pril.
31. Švab Alenka: Družina: od modernosti k postmodernosti. Ljubljana : Znanstveno in publicistično središče, 2001. 202 str.
32. Tomšič Vida: Ženska, delo, družina, družba. 2. izdaja. Ljubljana : ČZD Komunist - TOZD, 1978, 511 str.
33. Trkman Polona: Ali organizacije skrbijo za zaposlene? Usklajevanje delovnega in zasebnega življenja. Diplomsko delo. Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, 2006. 74 str.
34. Vladimirov Petra: Usklajevanje plačanega dela in družinskega življenja: stališča o spolnih vlogah in delitev dela v družini. Magistrsko delo. Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, 2004. 105 str., 4 pril.
35. Winberg Margareta: Highlighting pay differentials between woman and man. Sweden : Minister for Gender Equality Affairs, 2000. 47 str.
36. Zaviršek Darja: Ženske in duševno zdravje: o novih kulturah skrbi. Ljubljana : Visoka šola za socialno delo, 1994. 333 str.

VIRI

1. Brezigar Arjana et al.: Spremembe na trgu dela v Sloveniji v obdobju 1995 - 2005. Ljubljana : Urad RS za makroekonomske analize in razvoj, 46 str., 5 pril. [URL: <http://www.gov.si/umar/public/dz.php>], 2006.
2. Jeraj Alenka: Novela zakona o vrtcih. [URL: <http://www.alenkajeraj.sds.si/news/24419>], 2008.

3. Osnovni demografski kazalniki rodnosti, evropske države, 2004. [URL: http://www.stat.si/pxweb2006/Dialog/varval.asp?ma=0554412S&ti=Osnovni+demografski+kazalniki+rodnosti%2C+evropske+dr%9Eave%2C+2004&path=../Database/Dem_soc/05_prebivalstvo/03_05155_nar_gib/01_05544_rojeni/&lang=2].
4. Pribošič Peric Bojana: Zaposlovanje in brezposelnost žensk. 11 str. [URL: <http://www.uem.gov.si/fileadmin/uem.gov.si/pageuploads/OMPribosicPeric.pdf>], 2007.
5. Rojeni. 4 str. [URL: <http://www.stat.si/doc/pub/rr816-2004/p-4/w04-01-02-si.doc>], 2005.
6. Statistični urad Republike Slovenije: Starostno-specifične stopnje splošne rodnosti. [URL: http://www.stat.si/pxweb/dialog/varval.asp?ma=0554404S&ti=Starostnospecifi%8ne+stopnje+splo%9Ane+rodnosti%2C+Slovenija%2C+1960+in+1985+in+naprej%2C+letno&path=../Database/Dem_soc/05_prebivalstvo/03_05155_nar_gib/01_05544_rojeni/&search=STAROSTNOSPECIFI%8NE+STOPNJE+SPLO%8ANE+RODNOSTI&lang=2], 2007.
7. Statistični urad Republike Slovenije: Živorojeni po vrstnem redu rojstva. [URL: http://www.stat.si/pxweb/dialog/varval.asp?ma=0554403S&ti=%8Eivorojeni+po+vrstnem+redu+rojstva+in+povpre%8ni+starosti+mater+ob+rojstvu+otroka+po+vrstnem+redu+rojstva%2C+Slovenija%2C+letno&path=../Database/Dem_soc/05_prebivalstvo/03_05155_nar_gib/01_05544_rojeni/&search=%8EIVOROJENI&lang=2], 2007.
8. Vertot Nelka: Dejstva o ženskah in moških v Sloveniji. Ljubljana : Statistični urad Republike Slovenije. 51 str. [URL: http://www.stat.si/doc/pub/dejstva_zenske_moski.pdf], 2007.
9. Vertot Nelka: Ženske v Sloveniji. 2 str. [URL: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=749], 2007a.
10. Zakon o delovnih razmerjih (Uradni list RS, št. 42/2002).
11. Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (Uradni list RS, št. 110/2006).
12. Zakon o vrtcih (Uradni list RS, št. 100/2005).
13. Ženske in moški v Sloveniji, popis 2002. Statistični urad Republike Slovenije. [URL: http://www.stat.si/pub_moskizenske.asp?stran=24].
14. Žnidaršič Tina: Živorojeni otroci, Slovenija, 2006. 2 str. [URL: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=994], 2007.